

VÅRE ROVDYR

NR. 2/2021 / ÅRGANG 35

FORENINGEN VÅRE ROVDYRS TIDSSKRIFT

FORSKERE HJELPER POLITIKERE
OG BYRÅKRATER Å DREPE ULVER

JOVISST HØRER JERVEN
HJEMME I SKOGEN

ULVEN SOM FORSVANT

Forside:
Foto:
Kjartan Trana.

Bakside:
Foto:
Kjartan Trana.

VÅRE ROVDYR

Utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs styre

Ansvarlig redaktør
Alette Sandvik
as@fvr.no

Øvrige redaksjonsmedlemmer
Ingvild Elise Ihle
ii@fvr.no

Tor Arild Esperås
tor-esperaas@live.no

Sats & layout
Marius Sjøli

Trykk
BK Grafisk AS
Sandefjord

Internett
www.rovdyrene.no

ISSN 0801-4728

INNHOLD

LEDER	SIDE 55
NY DAGLIG LEDER	SIDE 56
JOVISST HØRER JERVEN HJEMME I SKOGEN	SIDE 58
MEDLEMSINFORMASJON	SIDE 67
EN REGJERING I UTAKT MED TIDEN VI LEVER I!	SIDE 68
OM SKUMLE «MASKEDYR», GROV FAUNAKRIM OG NORSK NAIVITET.....	SIDE 70
POPULÆRT ULVEFOREDRAG PÅ GREFSENKOLLEN	SIDE 73
ULVEN SOM FORSVANT.....	SIDE 74
SAUENÆRINGEN ER LITE BÆREKRAFTIG – BÅDE ØKONOMISK OG MILJØMESSIG.....	SIDE 76
HUBROENS SIDE FOR DE YNGRE	SIDE 78
FORSKERE HJELPER POLITIKERE OG BYRÅKRATER Å DREPE ULVER.....	SIDE 80
SPORINGSTUR 2022	SIDE 90
ROVFUGLMOTTAKET.....	SIDE 91
ROVDYRGLEDER.....	SIDE 92
MILJØKRIMINALITET I LIERNE OG SNÅSA.....	SIDE 94
SENERPARTIETS ROVVILTPOITIKK	SIDE 98

58

JOVISST HØRER JERVEN
HJEMME I SKOGEN

70

OM SKUMLE «MASKEDYR»,
GROV FAUNAKRIM OG NORSK NAIVITET

74

ULVEN SOM FORSVANT

80

FORSKERE HJELPER POLITIKERE
OG BYRÅKRATER Å DREPE ULVER

LEDER

NY STYRELEDER

Etter årsmøtet i år var det min tur til å sitte som styreleder i Foreningen Våre Rovdyr. Jeg plukket opp stafettpinnen etter Lennart Fløseth som satt i 8 år som leder i tro tjeneste. Vi husker alle Lennart fra den dagen foran Stortinget da det ble holdt appell mot tidenes råkjør mot ulven. Det er med all respekt jeg overtar denne rollen.

Min interesse for natur og dyreliv har alltid vært til stede. Som liten guttunge sammen med min far, min onkel og søskenbarn, ble det mange turer i skog og fjell. På denne tiden handlet det mest om Setesdal-Ryfylke heiene. Her kunne vi klore oss inn i de mest urørte delene av dette heimassivet. Her kunne vi på vårsnøen drømme oss bort og snakke om overvintrende bjørnebinner med unger. Kikkerten ble stadig benyttet, og av og til kom det et spor i snøen til syne, i en fin solhelling i tregrensa. Det kiler i villmarksjela et lite øyeblikk, men den smale beinstillingen på sporet forteller tydelig at det er snakk om elg. Nei, den siste bjørnen som var her ble skutt i 1909, her er det dødt. Man måtte se østover, mot grensetraktene i Hedmark og inn i Sverige. Her var det mulig å oppleve de fire store rovdyrene. Det var her vernetanken begynte med et medlemskap i Foreningen Våre Rovdyr etter et hyggelig møte med Paul Granberg, foreningens første leder. Siden har det ballet på seg.

Det er ikke lett å drive med rovdyrvern, det har det aldri vært, for noen. Man kjemper mot et stort og tungt apparat der man på den ene siden har rovviltneemnder, direktorat og departement. Det forfattes saklige klager med god og ryddig tekst. Med lovverk og vitenskap som fundamentering. Til svar får man et skriv, gjerne på over 10 sider i hyperakademisk stil, slik at når man er ferdig med å lese er man nesten litt i tvil om hva det hele handlet om. «Klagen tas ikke til følge» derimot, lar seg lett forstå. På den andre siden har man sentrale og lokale politikere, beiteorganisasjoner, jegerforeninger og sammenslutninger som hele tiden sitter på gjerdet, klare til å

hete opp debatten ytterligere med sine lite faglige resonnementer. Hvorfor er det så vanskelig å få medhold når man bruker harde fakta forankret i naturvitenskap og lovverk? Hvorfor skal dette alltid tape mot gamle myter, overtro og ren synsing? Nei, her er det bare å brette opp ermene å ikke gi seg, og med Sp i regjering nå, er det bare å holde pennen varm.

Tor Arild Esperås

NY DAGLIG LEDER

Foreningen Våre Rovdyr ansatte høsten 2021 Alette Sandvik som ny daglig leder. Hun tok over stillingen etter Ingvild Elise Ihle, som har vært daglig leder i 6 år.

Alette har naturvitenskapelig utdanning fra NTNU, der hun studerte biologi i perioden 2000-2006. Senere tok hun årsstudium i Natur- og kulturminneoppsyn og lærerutdanning ved Nord universitet. Hun bor på et småbruk i Meråker sammen med to hunder og tre barn som går på ungdomsskolen. Alettes familie kommer fra Selbu som er nabokommunen til Meråker. Hun har også tilknytning til Nesodden der hun bodde i ungdomsårene. Småbruket i Meråker er hennes paradisi. Der er det et rikt dyre- og fugleliv rett utenfor døra og fjellene ligger forlokkende på alle kanter. Men hennes favoritt fjellområde ligger noen timers kjøretur nordover, nemlig Børgefjell nasjonalpark. «Børgefjell er et helt unikt fjellområde» sier Alette. Børgefjell er en av svært få nasjonalparker som ikke er spesielt tilrettelagt for ferdsel eller organisert friluftsliv. «Jeg må inn dit minst 14 dager på tur hvert år» legger hun til.

Alette misliker den harde tonen i deler av rovdiredebatten, men elsker den norske naturen. Derfor har hun viet store deler av livet til naturvernarbeid. Hun har vært aktiv i Naturvernforbundet i mer enn 20 år og har både jobbet mange år som fylkessekretær og hatt ulike verv i organisasjonen. Nå er hun nestleder i Naturvernforbundet i Trøndelag. Hun har jobbet som lærer ved Meråker skole siden 2012, vært ansatt i NINA naturdata, vært politisk rådgiver i MDG, prosjektleder i Trondheimsfjorden Våtmarkssenter og koordinator for Forum for natur og friluftsliv (FNF) for å nevne noe.

Hennes tilnærming til naturvernarbeid er å være faglig sterk, saklig og oppmuntret til samarbeid og gode dialoger. «Men det betyr ikke at vi skal være redde for å komme med krasse uttalelser når det er på sin plass» legger hun til. «Det bør ligge som en ufravikelig sannhet for alle som arbeider med

natur og miljø saker at rovdyra har en naturlig plass i norsk natur. Sammen med mennesket er de på toppen av næringspyramiden og bidrar til å regulere byttedyrene i naturen» sier hun.

Alette er veldig glad i å skrive og har jobbet med ulike bokprosjekter og faste spalter i ulike blader og aviser. Hun og hennes forlovede, Kjartan Trana, hadde en fast spalte i Norsk Ornitologisk Forening sitt medlemsblad Vår Fuglefauna i mange år som het «Fugleleder». Som daglig leder i FVR vil hun skrive en fast spalte i medlemsbladet Våre Rovdyr som heter «Rovdyrleder». Den første utgaven av denne spalten kan du lese allerede i dette nummeret.

Alette ønsker å jobbe for at forening får en større plass i mediebildet og bidrar i enda større grad med kunnskap og tilholdningsendringer. «Det er viktig å få en mer faglig basert forvaltning av våre store rovdyr og en etisk forsvarlig behandling der hensynet til de ulike individene blir ivare tatt i mye større grad» avslutter Sandvik.

Foto: Steinar Myhr.

JOVISST HØRER JERVEN HJEMME I SKOGEN

AV MAY BRITT TRYDAL

Jerven blir ofte omtalt som en art som tilhører høyfjellet. Det er også i høyfjellet i samspill med tamrein at vi har mest kunnskap om dette sky og myteomspunnede dyret. De senere årene har jerven spredd seg til barskogene på begge sider av grensen. Men hva gjør jerven i barskogene, er det ikke på fjellet den skal være?

JERVEN S UTBREDELSE

Jerven (*Gulo gulo*) har en sirkumpolar utbredelse i Nord-Amerika, nordlige Europa og Asia (Bianci, 1994 s.99; Pasitschniak-Arts og Larivière, 1995). Den norske jervebestanden er hovedsakelig utbredt i fjellområdene i grensetraktene fra Finnmark og sørover til Hedmark, med kjerneområder i Troms og Nordland fylke. Store deler av bestanden henger sammen med den svenske jervebestanden (Andersen og Brøseth, 2006; Persson og Brøseth, 2011). Jerven blir ofte omtalt som en art som tilhører høyfjellet (Aaseth, 1936; Direktoratet for naturforskning, 2000; Ellefsen, 1980; Johansen, 1929; Moe, 1968; Persson og Brøseth, 2011), og på 1960-tallet var det bare i utilgjengelige fjellområder

på grensen mellom Norge og Sverige det fantes jerv. Etter fredning i 1969 i Sverige og 1973 i Sør Norge (fredet i 1982 i hele Norge) har bestanden økt i Skandinavia, og tidligere utbredelsesområder har blitt rekolonisert. Blant annet er to skogsområder i Gävleborg og Västernorrlands Län rekolonisert av jerv (Flagstad et al, 2007). I Norge er det sør og øst i skogsområdene i Hedmark økningen har vært størst (Persson og Brøseth, 2011). Selv om jerven ofte har blitt omtalt som en høyfjellsart, så skrev blant annet Føyn og Huus (1957) at selv om jerven lever i fjelltraktene har den ikke samme høyarktiske utbredelse som for eksempel fjellreven. Blant annet peker de på at jerven ikke har noe fargeskifte om vinteren, som de mener kan indikere at den er mer et skogens dyr. Det finnes forholdsvis lite forskning på jerv (Andersen og Brøseth, 2006; Linnell et al, 2015; Persson, 2008), og det meste som er gjort er i høyfjellsområder, og da ofte i forbindelse med predasjon på tamrein (*Rangifer tarandus*) og interaksjon med gaupe (*Lynx lynx*) (Linnell et al, 2016; Linnell et al, 2015).

HVA ER EN JERV?

Det finnes mange myter og misforståelser rundt dette sky og sjeldne dyret, som ifølge Artsdatabanken er sterkt trua (Artsdatabanken, 2015). I motsetning til ulv (*Canis lupus*) og bjørn (*Ursus arctos*), er jerven i liten grad nevnt eller avbildet i eventyr. Dette har nok sammenheng med at jerven ble sett på som et mystisk dyr med tilknytning til onde makter i gammel overtro, og slike skapninger måtte ikke avbildes eller nevnes ved navn (Direktoratet for naturforvaltning, 2000). Betydningene av jervens mange navn sier også noe om hva man trodde om jerven i tidligere tider. Vielfras som betyr «mye spiser», og glouton, som kommer av grådig/fråtsing, er navnet på jerv på henholdsvis tysk og fransk. Også det latinske navnet *Gulo gulo* betyr storspiser (Ashton, 1890; Bianci, 1994 s.99-100; Moe, 1968; Persson, 2003). Det

skandinaviske navnet jerv, kommer av det gamle navnet bjørnserv og betyr bjørnebarn. I 1599 skrev presten i Sør-Audnedal i Vest-Agder fylke, Peder Claussen Friis, at dersom ei bjørnebinne fikk fire unger så trodde folk at den fjerde ungen ble en jerv. Dette hang nok sammen med at folk aldri så jerv med unger. Så sent som i 1777 levde denne troen fortsatt i Setesdal (Frøyn og Huus, 1957, s.346; Moe, 1968, s.65) Hva er så dette sky og myteomspunnede dyret? Med sin mørkebrune pels og kraftige labber kan nok jerven i et øyeblikk minne om en liten bjørn, men så snart den beveger seg er det tydelig å se at det er et mårdyr (*Musteliae*) (Jackson, 1961). Jerven blir regnet som en av de fire store rovdyrene, sammen med bjørn, ulv og gaupe. Jerven er den minste i vekt og størrelse av disse (Andersen og Brøseth,

2006; Landa et al, 1997; Petersen, 1997), og gjennomsnittsvekten for tisper er 10 kg og for hannen 15 kg (Andersen og Brøseth, 2006; COSEWIC, 2014; Moe, 1968). Den har store labber i forhold til størrelsen (Figur 1), som gjør til at den flyter godt oppå snøen (Andersen og Brøseth, 2006; Pasitschniak-Arts og Larivière, 1995; Persson, 2008). Jerven er en god klatrer, og kan bruke trær til hamstring av mat, og for å komme seg unna farer (Collet, 1912; Frøyn og Huus, 1957; Petersen, 1997; Wikan, 1996). Størrelsen på leveområdet kan variere mellom hunn og hann, mellom individer av samme kjønn, årstid og mattilgang. Voksne hanner har gjennomsnittlig hjemmeområder på 670 km² og overlapper ofte med flere hunner. Dette har sammenheng med et polygamt parringssystem, der hannen parrer seg med

Foto:
Alette Sandvik

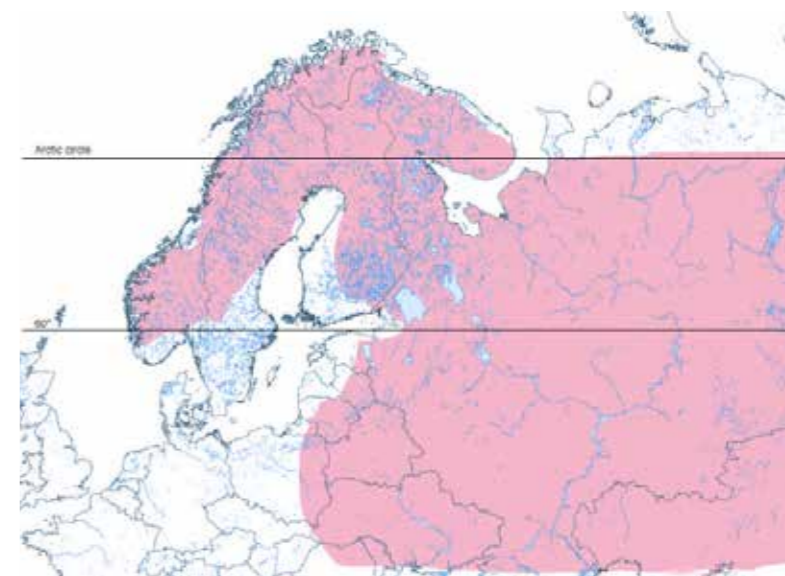
flere hunner. Gjennomsnittsstørrelsen på hjemmeområdet for hunner er på 200 km², og bestemmes i større grad av mattilgang og om hun har valper (Koskela et al, 2013; Landa et al, 1998; Naturvårdsverket, 2016; Pasitschniak-Arts og Larivière, 1995; Persson, 2008; Persson et al, 2010). Jerven er revirhevdene og forsvaret hjemmeområdet sitt mot andre jerver av samme kjønn (Aronsson og Persson, 2017). Jerven er allsidig i matveien, men er en typisk åtseleter (Persson, 2008). Jerven er ikke en spesiell god jeger, men har ingen problemer med å nedlegge dyr som er mange ganger større enn seg selv. Jerven kan hamstre mat til seinere bruk. Den kan bære med seg store biter av kadaver for så å gjemme det i myr eller i steinrøyser. Flere studier viser at hjortevilt er en viktig matkilde, og da spesielt vinterstid. (Haglund, 1966, s. 199; Mattisson et al, 2016; Pasitschniak-Arts og Larivière, 1995). Hare (*Lepus timidus*), bever (*Castor fiber*), rødrev (*Vulpes vulpes*), smågnagere (*Rodentia*), skogsfugl (*Tetraonini*) og egg inngår i dietten til jerven (Johansen, 1929; Landa et al, 1998; Persson, 2008; Van Dijk et al, 2008), samt vegetabilsk føde som blant annet tyttebær (*Vaccinium vitis-idaea*) (Haglund, 1966).

HABITATVALG

At jerven lever i høyfjellet er en ganske vanlig oppfatning i Skandinavia, men hva slags habitat jerven foretrekker er lite undersøkt (Persson, 2008). Studier gjort på jervens habitatvalg i Jokkmokkfjellene i Sverige og i Nord-Norge, viste at jerven foretrakk skogkledd og bratte områder (Persson, 2008). Tilstedeværelsen av andre rovdyr er også foreslått som en faktor som kan spille inn på jervens habitatvalg (Aronsson og Persson, 2012; Persson, 2008). I 2003 ble det gjort et studie på potensielle leveområder for store rovdyr i Skandinavia. Resultatet av GIS-analysene viste at nesten 50 % av arealet egnet seg for jerv. De potensielle leveområdene i dette studiet bestod av fjell og tundra, og deler av barskogbeltet i Sverige. Tilgang på tamrein ble foreslått som hovedårsaken til at jerven hovedsakelig oppholdt seg i fjellet. Men de peker også på at menneskelige

Figur 1. Jerven har store labber i forhold til kroppsstørrelsen.
Foto: May Britt Trydal

Figur 2. Landa et al, (2000) Utbredelse av jerv i Europa på 1800-tallet
Gjengitt med tillatelse.

forstyrrelser kunne være en årsak til at den ikke etablerte seg i skogen i Skandinavia (Støbet Lande et al, 2003). Menneskelige forstyrrelser nevnes i flere studier som en årsak som kan påvirker jervens habitatvalg. I litteraturen pekes det ofte på at jerven

► Jovisst hører jerven hjemme i skogen

oppholder seg i uframkommelige områder og er vanskelig å oppdage. Det kan tyde på at jervens habitatvalg utover 1900-tallet er et resultat av menneskelig påvirkning ikke bare i form av jakt, men også andre forstyrrelser (Persson, 2008).

BLIR JERVEN PÅVIRKET AV GAUPE, ULV OG BJØRN?

Et interessant spørsmål, som det finnes begrenset kunnskap om, er hvordan rovdirene påvirker hverandre. Ulv og bjørn er en potensiell fare for jerven. I Nord-Amerika er det dokumentert at både bjørn og ulv har drept jerv. I 2003 ble to radiomerket jerv funnet og mistenkt drept av ulv i Sør-Norge (Persson, 2008). På den andre siden kan tilstedeværelse av andre rovdyr bety mer tilgjengelig kadaver (Persson, 2008). I områder med ulv eller gaupe, er det vist at jerven utnytter kadaver etter byttedyr drept av disse (Moe, 1968; Haglund, 1966, s. 107). En studie gjort i Sør-Norge, viste at i områder med ulv hadde jerven en større andel av elg i dietten enn områder uten ulv (Van Dijk et al, 2008). At jerven utnytter ulvedrepte kadaver ble også dokumentert i Norrbotten omkring 1980 i forbindelse med ulvesporing (Björvall og Lindström, 1991, s. 59). I Sarek nasjonalpark ble det gjennomført en studie av interaksjonen mellom gaupe og jerv, som viste at jerven utnyttet kadaver etter gaupedrept rein (Mattisson et al, 2011).

HISTORISK TILBAKEBLIKK

Historisk sett var jerven stort sett utbredt over hele Norge, sørlige deler av Sverige, Estland, Litauen og nordøst i Polen (Landa et al, 2000) (Figur 2). Det er begrenset med informasjon om utbredelsen av jerv før 1800. Erkebiskop Olaus Magnus hevdet at jerven på 1500-tallet forekom i de nordlige deler av Sverige (Persson, 2007), og prest Peder Claussen Friis fra Vest Agder, uttalte i 1599 at jerven var

sjelden i området, men at det innimellom ble fangstet jerv rundt om i distriktet (Helland, 1914). Fra 1800-tallet er det hovedsakelig jaktstatistikk som sier noe om bestanden. I Norge går den tilbake til 1846 (Myrberget, 1970) og i Sverige fra 1827 (Person, 2007). Jaktstatistikken i Sverige viser en jevn nedgang allerede fra 1870-årene i hele landet, fram til jerven blir fredet i 1969. I perioden 1827-1934 viser jaktstatistikken at jerven var i Värmland og Dalarnas skogområder. Også så langt sør som Skåne, Blekinge og Småland ble det observert og fangstet jerv. Utover 1800-tallet forsvinner jerven fra Värmland og Dalarna, og fram til fredningen i 1969 var utbredelsen knyttet til små populasjoner i fjelltraktene langs grensen til Norge (Aronsson og Persson, 2012; Landa et al, 2000). Tidlig på 1800-tallet og utover var jerven utbredt i store deler av Norge (Figur 2). I 1845 vedtok Stortinget loven om utryddelse av rovdyr og fredning av annet vilt, og de påfølgende årene og helt fram til fredningen i 1973 i Sør Norge, ble jerven forfulgt og hardt beskattet. Det meste av fangstmetoder var lovlig, og det var ingen restriksjoner i yngletiden (Myrberget, 1984). Fellingstatistikken (Figur 3) viser at fra 1850

▼
Foto:
Alette Sandvik

Kilde: Statistisk sentralbyrå. www.ssb.no/statbank/table/06060/

Figur 3. Statistisk sentralbyrå, (2019). Registrert avgang store rovdyr 1846-2018. Hentet fra <https://www.ssb.no/statbank/table/06060/tableViewLayout1/>. Antall døde jerv i perioden 1846 til 2018. Frem til fredningen i 1973, vises antall utbetalte roviltpremier. Etter fredningen vises all registrert avgang av jerv. For perioden 1866-1870 vises årlig gjennomsnitt. I Sør-Norge ble jerv fredet i 1973, og hele landet i 1982.

til 1920 ble det meldt inn mellom 40 og 80 jerv pr år. Unntakene var årene 1877, 1878 og 1879 da det henholdsvis ble meldt inn 116, 147 og 93 jerver (Innstilling fra Rovdyrskaddeutvalget, 1967; Johansen, 1929; Myrberget, 1970). Det ble felt jerv i de fleste fylkene på 1800-tallet. Blant annet ble det felt jerv i Vestfold i årene 1849, 1850 og 1859, og i 1881 ble det felt jerv i Akershus. På slutten av 1870-årene oppholdt det seg en jerv rundt hovedstaden. Denne ble drept da den svømte over fjorden mellom Asker og Nesodden i 1879. (Johansen, 1929; Moe, 1968; Myrberget, 1970). Hedmark var ved siden av Oppland, det viktigste fylket i 1840 og 1850 - årene for utbredelse av jerv i Sør Norge. Fra 1846 til 1870 ble det felt 96 jerv i Hedmark. Men det gikk raskt nedover med bestanden, og allerede i 1880-årene gikk det år mellom hver gang det ble felt jerv i Hedmark (Aaseth, 1936) På 1900-tallet økte bruken av utmarksbeite, og den intense

forfølgelsen av jerv fortsatte (Aaseth, 1936; Innstilling fra Rovdyrutvalget, 1967, s. 7). Dette førte til at jerven ble utryddet i enkelte områder, og etter hvert var det hovedsakelig i høyfjellsområdene, med hovedtyngde i Finnmark, at jerven forekom (Innstilling fra Rovdyrskaddeutvalget, 1967, s. 7). Sør i landet var de viktigste forekomstene i Jotunheimen og Hardangervidda (Myrberget, 1970). Ifølge jaktstatistikken var det en økning av jerv etter krigen, særlig i Finnmark. Dette kan ha sammenheng med at det var få som jaktet under krigen og at det var lite folk i Finnmark, samt at det i enkelte områder var høye skuddpremier etter krigen, som førte til et høyt jakttrykk (Myrberget, 1970). I 1932 ble det hovedsakelig opp til kommunene og fylkene å sette skuddpremie (Myrberget, 1970). Dette førte til at det ble svært høy premieringen i enkelte områder. I 1964 var det ekstra store tap av sau til jerv i områdene Jotunheimen,

Breheimen og Fron, og skuddpremien ble satt til 7 500 kr pr. jerv. Men den høyeste kjente skuddpremien i Norge var imidlertid gitt i Suldal i 1967 og var på 12 250 kr (Innstilling fra Rovdyrskadeutvalget, 1967; Moe, 1968, s. 74). På 1960-tallet kom snøskuteren, og dette ble et viktig verktøy i jakten på jerv (Myrberget, 1970; Wikan, 1983, s. 163). En jeger fra Pasvik illustrerte dette med å fortelle at han tidligere kunne brukte opptil 5 timer på ski for å komme fram til hiområdene, men med snøskuter tok det i underkant av en time (Myrberget, 1967). Etter fredningen i 1973 har bestanden av jerv økt, og i dag er det beregnet å være 332 jerv i Norge (Stokmo, 2019)

HAR JERV SOM SKOGSDYR NOEN BETYDNING FOR FORVALTNINGEN?

Norge har en geografisk differensiert rovdyrforvaltning. Det vil si at det er enkelte områder man ønsker at rovdirene skal etablere seg i (Miljødirektoratet). I tillegg så har Stortinget bestemt hvor mange ungekull det skal være for hver av de store rovdirene, og for jerv er det bestemt at det skal være 39 ynglinger pr år. For å ha oversikt over antall ynglinger drives det en omfattende overvåking av rovdirene (Klima- og miljødepartementet, 2019). Norge har en svært detaljert og statistisk forvaltning av rovdirene som gjør at de forblir på rødlista. Naturforvaltning bør være en dynamisk prosess. Å bruke ny kunnskap for å oppnå en forvaltning som er tilpasset artene i størst mulig grad, bør være et mål for forvaltningen. At jerven er et skogsdyr i større grad enn tidligere påvist, kan være svært viktig kunnskap både i forhold til overvåking, men også muligheten til etablering av jerv i nye områder.

KONKLUSJON

Myter og overtro har fulgt jerven oppigjennom tidene. Dersom vi ser på litteraturen som er samlet i denne artikkelen, er kanskje troen om at jerven tilhører fjellet også bare er en myte? Dersom man ser på jervens økologi og samspill med andre rovdyr, historiske utbredelse og menneskelig forfølgelse og påvirkninger, konkluderer jeg med: Jovisst

hører jerven også hjemme i skogen.

REFERANSER

Aaseth, A. L. (1936) *Våre ville pelsdyr*. Norges jeger- og fiskerforbund. Oslo

Andersen, R. og Brøseth, H. (2006) *Yngleregistreringer av jerv i Norge i 2006*. NINA-Rapport 183. Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.

Aronsson, M. og Persson, J. (2012) *Järv i skogslandet*. Grimsö Forskningsstation. Sveriges Lantbruksuniversitet. Uppsala, Sverige.

Aronsson, M. og Persson, J. (2017) *Female breeding dispersal in wolverines, a solitary carnivore with high territorial fidelity*. Sweden.

Artsdatabanken (2015) *Gulo gulo*, 2015. Available online: <https://artsdatabanken.no/Rodliste2015/rodliste2015/Norge/48072> [Accessed 08.11.2019].

Ashton, J. (1890) *Curious Creatures in zoology*. London.

Bianci, V. (1994) Wolverine. I: Ruggiero, L. F., Aubry, K. B., Buskirk, S. W., Lyon, L. J. og Zielinski, W. J. *The scientific basis for conserving forest carnivores: American marten, fisher, lynx and wolverine in the western United States*. Department of Agriculture, Forest Service, Rocky Mountain Forest, Range Experiment Station, p. 99-127.

Björvall, A. og Lindström, D. (1991) *Vinterens däggdjur och fåglar i fjällvärlden*. Naturvårdsverket Rapport 3919.

Collet, R. (1912) *Norges pattedyr*. Kristiania: Forlaget af H.Aschehoug & Co.

COSEWIC (2014) *COSEWIC assessment and status report on the Wolverine Gulo gulo in Canada*. Committee on the Status

of Endangered Wildlife in Canada. 79 pp. Ottawa.

Direktoratet for naturforskning (2000) BJØRN, JERV, ULV OG GAUPE- vårt ansvar. 82-7072-319-3. Direktoratet for naturforvaltning. Available online: http://www1.nina.no/RovviltPub/pdf/rov_bj%C3%B8rn_jerv_ulv_gaupe_ansvar.pdf [Accessed 08.11.2019].

Ellefsen, S. (1980) *Jerv, ulv og gaupe i Norge*. Viltrapport 14. Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk. Trondheim.

Flagstad, Ø., May, R. F., Wärdig, C., Johansson, M. og Ellegren, H. (2007) *DNA-basert overvåking av de små skogsjervbestandene i Gävleborgs og Västernorrlands län*. Rapport 2006- NINA-Rapport 265. Trondheim.

Frøyn, B. og Huus, J. (1957) *Norges dyreliv*. Bind I *Pattedyr*. Oslo: J.W. Cappelen's Forlag.

Haglund, B. (1966) *De stora rovdjurens vintervanor*. Svenska Jägareförbundet.

Helland, A. (1914) *Rovdyrene i Norge*. Kristiania: Grøndahl og søns Boktrykkeri.

Innstilling fra Rovdyrskadeutvalget (1967) *Innstilling fra Rovdyrskadeutvalget*, Oslo. Jackson, H. H. T. (1961) *Mammals of Wisconsin*. United States of America: The University of Wisconsin Press.

Johansen, S. (1929) *Rovdyr- og rovfuglstatistikk i Norge*. Bergen museums Årbok 1929. Naturvitenskaplig rekke Nr. 2.

Klima- og miljødepartementet (2019) *Rovvilt og rovviltforvaltning*. Tilgjengelig fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/naturmangfold/innsiktsartikler-naturmangfold/rovvilt-og-rovviltforvaltning/id2076779/> [Accessed 11.11.2019].

Koskela, A., Kojola, I., Aspi, J. og Hyvärinen,

M. (2013) The diet of breeding female wolverines (*Gulo gulo*) in two areas of Finland. *Acta theriologica*, 58(2), 199-204.

Kjørstad, M. (u.å) [Fotografi]. Tilgjengelig fra <https://rovdatabank.no/Jerv/Bestandsstatus.aspx> [Accessed 08.11.19].

Landa, A., Lindén, M. og Kojola, I. (2000) *Action Plan for the Conservation of Wolverines (Gulo gulo) in Europe*. Nature and environment, No. 115.

Landa, A., Strand, O., Linnell, J. D. C. og Skogland, T. (1998) Home-range sizes and altitude selection for arctic foxes and wolverines in an alpine environment. *Canadian Journal of Zoology*, 76(3), 448-457.

Landa, A., Strand, O., Swenson, J. E. og Skogland, T. (1997) Wolverine and their prey in southern Norway. *Canadian Journal of Zoology*, 75(8), 1292-1299.

Linnell, J. D. C., Flagstad, Ø., Odden, J., Vang, S. og Mattisson, J. (2016) *Samordning av forvaltning av jerv i Sør-Norge-en kunnskapsoversikt*. NINA Rapport 1255. 68 s. Trondheim.

Linnell, J. D. C., Tveraa, T., Hansen, I., Andrén, H., Persson, J., Sand, H., Wikenros, C., Zimmermann, B., Odden, J. og Stien, A. (2015) *Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov for forvaltning av rovvilt i Norge*.

Mattisson, J., Andrén, H., Persson, J. og Segerström, P. (2011) Influence of intraguild interactions on resource use by wolverines and Eurasian lynx. *Journal of Mammalogy*, 92(6), 1321-1330.

Mattisson, J., Odden, J., Strømseth, T. H., Rauset, G. R., Flagstad, Ø. og Linnell, J. D. C. (2015) *Gaupe og jerv i reinbeiteland*. Sluttrapport for Scandlynx Troms og Finnmark 2007-2014.

Mattisson, J., Rauset, G., Odden, J., Andrén,

► Jovisst hører jerven hjemme i skogen

H., John D. C. Linnell, J. D. C. og Persson, J. (2016) Predation or scavenging? Prey body condition influences decision-making in a facultative predator, the wolverine. *Ecosphere*, 7. <https://doi.org/10.1002/ecs2.1407>

Miljødirektoratet Rovviltforvaltning Available online: <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/vilt/rovvilt/rovviltforvaltning/> [Accessed 08.11.2019].

Moe, J. (1968) *Tater i pels jerv og jervejakt*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag A/S.

Myrberget, S. (1967) *Snøscooteren og de store rovpattedyrene*. Innstilling fra rovdyrskadeutvalget, Vedlegg 5. Oslo.

Myrberget, S. (1970) *Den norske bestanden av jerv Gulo gulo (L.) og gaupe Lynx lynx (L.)*. Orkanger.

Myrberget, S. (1984) *Viltrapport*. Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk. Trondheim.

Naturvårdsverket (2016) *Nasjonell Förvaltningsplan Järv*. Stockholm: Available online: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-8759-3.pdf?pid=17377> [Accessed 08.11.2019].

Pasitschniak-Arts, M., og Larivière, S. (1995) *Gulo gulo*. *Mammalian Species*, No. 499. pp. 1-10.

Persson, J. (2003) *Population ecology of Scandinavian wolverines*. Doktoravhandling. Umeå: University of Agricultural Sciences. Hentet fra <https://pub.epsilon.slu.se/205/> [Accessed 08.11.2019].

Persson, J. (2007) *Järvens status och ekologi i Sverige*. Rapport till Rovdjursutredningen. Grimsö Forskningsstation. Sveriges Lantbruksuniversitet.

Persson, J. (2008) *Det svenska järvprojektet-*

slutrapport 2008. Slutrapport 2008. Grimsö Forskningsstation. Sveriges Lantbruksuniversitet.

Persson, J. og Brøseth, H. (2011) *Järv i Skandinavien-status och utbredning 1996-2010*. NINA-Rapport 732. 39 s. Trondheim.

Persson, J., Wedholm, P. og Segerström, P. (2010) Space use and territoriality of wolverines (*Gulo gulo*) in northern Scandinavia. *European Journal of Wildlife Research*, 56(1), 49-57.

Petersen, S. (1997) *Status of the Wolverine (Gulo gulo) in Alberta* Alberta Environmental Protection, Wildlife Management Division, Wildlife Status Report No. 2, Edmonton, AB 17 pp.

R., Steen, H. og Landa, A. (2008) Diet shift of a facultative scavenger, the wolverine, following recolonization of wolves. *Journal of Animal Ecology*, 77(6), 1183-119.

Wikan, S. (1983) *Bjørn, ulv, jerv*. Rovviltforskning i dag. Tiden Norsk Forlag. Helsingfors. Wikan, S. (1996) *Jerv 1940-1993*. Rapport nr. 10. Svanvik: Svanhovd miljøseniter.

Statistisk sentralbyrå (2019) *Registrert avgang av store rovdyr 2019* Available online: <https://www.ssb.no/statbank/table/06060/tableViewLayout1/> [Accessed 08.11.2019].

Stokmo, J. A. (2019) *Bestandsstatus jerv, 2019*. Available online: <https://rovdatab.no/Jerv/Bestandsstatus.aspx> [Accessed 08.11.2019].

Støbet Lande, U.S., Linnell, J.D.S., Herfindal, I., Salvatori, V., Brøseth, H., Andersen, A., Odden, J., Andrén, H., Karlson, V., Willebrand, T., Person, J., Landa, A., May, R., Dahle, B. og Swenson, J. (2003) *Utredning i forbindelse med ny rovviltmelding. Potensielle leveområder for store rovdyr i Skandinavia: GIS-analyser på et økoregionalt nivå*. NINA- Fagrapport 064: 31 pp. Trondheim. Hentet fra <https://www.nina.no/archive/>

[nina/PppBasePdf/fagrapport/064.pdf](https://www.nina.no/PppBasePdf/fagrapport/064.pdf) [Accessed 08.11.19].

wolves. *Journal of Animal Ecology*, 77(6), 1183-119.

Van Dijk, J., Gustavsen, L., Mysterud, A., May, R., Flagstad, Ø., Brøseth, H., Andersen, R., Andersen, R., Steen, H. og Landa, A. (2008) Diet shift of a facultative scavenger, the wolverine, following recolonization of

Wikan, S. (1983) *Bjørn, ulv, jerv*. Rovviltforskning i dag. Tiden Norsk Forlag. Helsingfors. Wikan, S. (1996) *Jerv 1940-1993*. Rapport nr. 10. Svanvik: Svanhovd miljøseniter.

FVRS VALGKOMITÉ SIN INNSTILLING TIL ÅRSMØTET I 2021

Valgkomiteens innstilling før årsmøtet etter Foreningen Våre Rovdyrs vedtekter.

(NB: styrerepresentanter i FVR er på valg annet hvert år - mens vararepresentanter, revisor og medlemmer i valgkomiteen er på valg hvert år)

Styremedlemmer:

Erling Mømb.....ikke på valg
Christin Valsjø.....ikke på valg
Björg Eva Öhlin .....ikke på valg (går opp fra vara)

Tor Arild Esperås...gjenvalg
Morten Ree.....gjenvalg
Toril Andresen .....gjenvalg

Vararepresentanter:

Tom Olav Trydal.....gjenvalg
Anders Enberget.....gjenvalg
May Britt Trydal.....gjenvalg
Tage Vedal.....ny

Lennart Fløseth tar ikke gjenvalg, og går der med ut av styret.

Revisor: Aud Kjønsvik.....gjenvalg

Valgkomité:
Arne Flor .....gjenvalg
Hilde Aaseth .....ny
Geir Sjøli.....gjenvalg

Ingen innkomne skriftlige forslag til kandidater for styret er levert eller postlagt før 16.1.2021.

Med vennlig hilsen
Arne Flor (sign.) Geir Sjøli (sign.)
Hilde Aaseth (sign.)

FORANDRING AV ARBEIDSOPPGAVER

Ingvild Elise Ihle avslutter som daglig leder i FVR etter 6 år for å jobbe mer som lektor i vide-regående skole. Ingvild fortsetter som rådgiver i foreningen i 40% stilling og vil framover ha et spesielt fokus på å påvirke politiske beslutninger i rovviltforvaltningen. Alette og Ingvild vil samarbeide om foreningens viktige arbeid og formål, på vegne av styret.

EN REGJERING I UTAKT MED TIDEN VI LEVER I!

AV ALETTE SANDVIK, DAGLIG LEDER

I Hurdalsplattformen er det formulert et ønske fra Senterpartiet om å redusere bestandsmålene for bjørn og ulv.

Bjørn og ulv er registrert med de to høyeste truetkategorier i den norske rødlista (EN og CR) fra før. Når arter blir plassert i disse kategoriene så er det svært alvorlig og landet plikter å sette i verk tiltak for å sikre deres videre eksistens innenfor landets grenser. Når det snakkes om andre truede arter i Norge, som f.eks fjellrev, lomvi og hubro, så blir det tatt tak i på en helt annen måte. Rødlista skal være et verktøy for bedre forvaltning av biologisk mangfold.

For de aller fleste er det helt uhørt å kreve at vi her i Norge skal gjøre livet enda vanskeligere for våre trua dyrearter. Hvilket annet politisk felt kan man tillate seg å være så bevisst kunnskapsresistent?

Bestandsmålene for alle de fire store rovdyrene er allerede mye lavere enn det som er faglig anbefalt. Bestandsmålet for ulv er på 4-6 årlige ynglinger i Norge og i grenserevir, hvorav minst tre kull skal være født i helnorske revir. For bjørn er bestandsmålet 13 årlige ungekull, noe som langt ifra er nådd. Den norske rovviltforvaltningen er i dag dominert av politisk styrte rovviltnemder som ser på rovviltartenes bestandsmål som maksimumsmål.

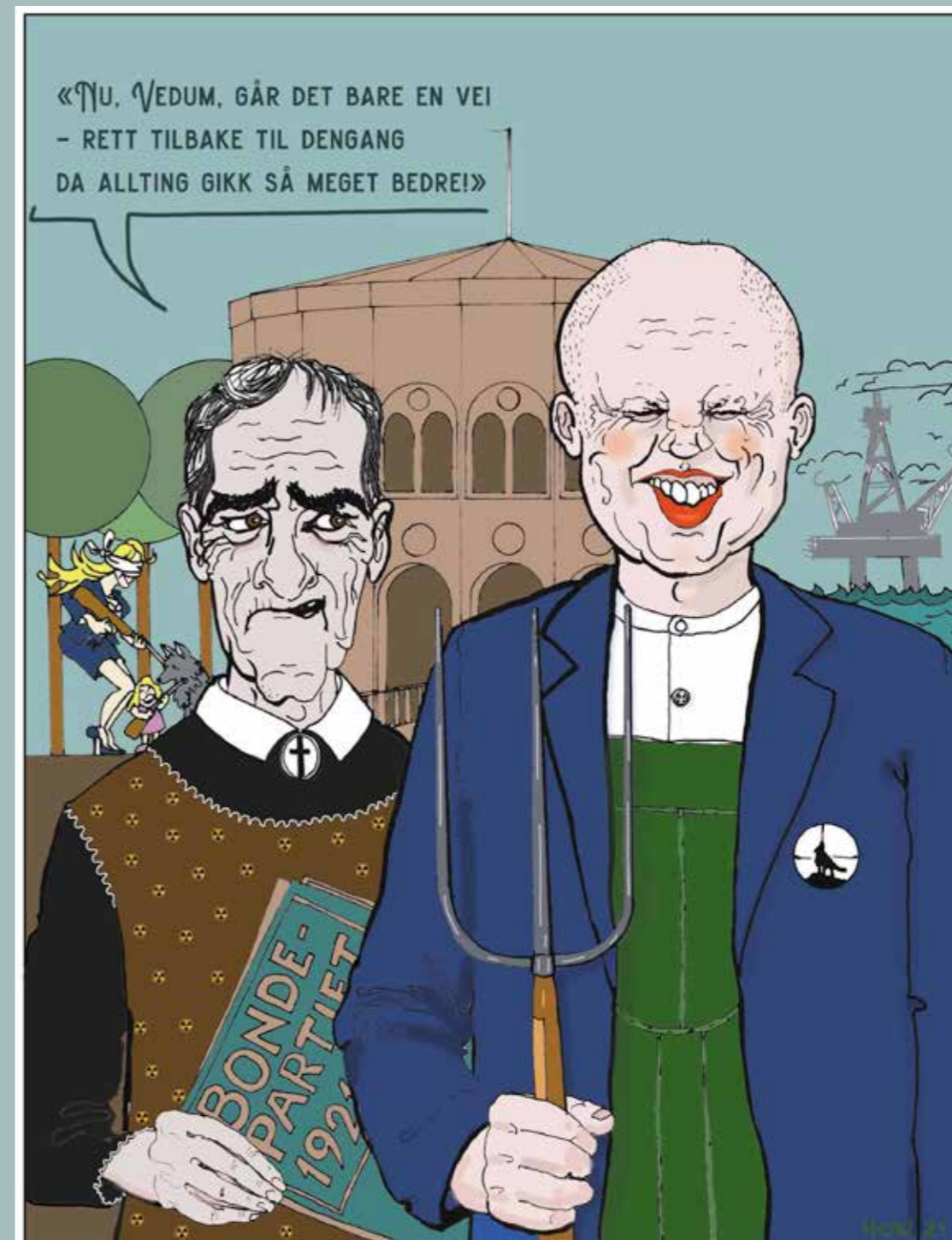
Den retningen som Senterpartiet ønsker seg når det gjelder de ville dyrene her til lands, og da spesielt rovdyrene, er totalt i utakt med tidsånden og flertallet av den norske befolkning. Ifølge en rekke spørreundersøkelser så er det vanligere å like enn å mislike at det finnes rovdyr i Norge, og slik er det også på

bygdene. Likevel forsøker Sp å få det til å høres ut som om «folk flest» ikke tåler å dele landet med noen rovdyr.

Det vi trenger i dag er en normalisering av sameksistensen med de andre artene, ikke voksne mennesker som hauser opp stemningen og motarbeider arbeidet for å bevare det norske naturmangfoldet. Som samfunn har vi for lengst tatt avstand fra de uetiske utryddelsesstrategiene som man praktiserte på 1800-tallet. Det er vanskelig for mange å forstå hvordan norske politikere kunne ha en slik herredømmetankegang overfor natur og dyreliv. Der mennesket hadde en rett og plikt til å gripe inn i naturen slik det falt dem inn. Ingen hadde vel trodd at vi i 2021 skulle dreie i den samme retningen på nytt.

Vi er nå inne i en krise for verdens naturmangfold. Skadene på naturen er allerede dramatiske, og den samlede vekten av alle verdens ville pattedyr skal så langt ha sunket over 80 prosent. Ødeleggelse av natur og utryddelse av arter truer menneskeheten i minst like stor grad som menneskeskapt klimaendring. Selv om Norge er blant landene med mest intakt natur igjen, så viser naturindeksen at naturmangfoldet vårt er betydelig redusert som følge av menneskelig aktivitet.

Natur uten rovdyr er i realiteten økosystem i ubalanse. I 2010 ble politikere fra alle medlemslandene i FN-konvensjonen om biologisk mangfold (CBD) enige om en ny, tiårig plan for bevaring av det biologiske mangfoldet. Disse såkalte Aichimålene består av 20 delmål. En

Illustrasjon: Hege O'Wiid.

av dem lyder som følger:

«Innen 2020 er utryddelsen av kjente truede arter forhindret, og deres rødlistestatus, spesielt for arter i sterkest tilbakegang, er forbedret og opprettholdt». Det at de store rovdyrene i Norge holdes bevisst på utryddingstruet nivå bryter med dette målet.

Den nye regjeringen viser skremmende naturfiendtlige tendenser. Vi har nå en justisminister som er fast bestemt på at ulven ikke har noe å gjøre i norsk natur, en finansminister som sammenligner ulv med uøn-

skede arter som mårhund og villsvin, og en landbruksminister som mener at «en god ulv er en død ulv». Den økologiske forståelsen og kunnskapen om naturmangfoldkrisen vi står midt i er visstnok totalt fraværende. Det samme er respekten for annet liv.

Det er absurd at Norge nå har fått et regjeringsparti som ønsker å desimere sterkt trua arter som hører naturlig til her. Vi kan ikke flire oss ut av naturmangfoldkrisen. Nå må seriøse fagmiljøer og politikere snarest komme på banen for å vise at Norge ikke praktiserer et natursyn fra 1800-tallet.

OM SKUMLE «MASKEDYR», GROV FAUNAKRIM OG NORSK NAIVITET

AV TOR PUNSVIK, PENSJONERT VILTFORVALTER HOS STATSFORVALTEREN I AGDER

«Det er noen rare dyr her nede Tor», ropte Gunn fra Mattilsynet da vi var på felles aksjon mot en gårdeier i indre Agder. Der stod fire sprell levende vaskebjørner og tre søramerikanske nesebjørner inngjerdet. Kort tid etter hadde jeg fire mårhunder løpende rundt beina mine. Dette kunne blitt en enorm miljøbombe, og hva har vi lært av saken undres jeg på?

I løpet av 36 år som viltforvalter hos fylkesmannen (nå statsforvalteren) i tropisk Norge, har jeg naturligvis opplevd en del, men intet som måler seg mot det jeg fikk bivåne 15. november 2011 og som er utgangspunktet for denne artikkelen.

ET KREVENDE ERSTATNINGSOPPGJØR FOR ULVESKADER I AGDER I 2010

Det hele starter med betydelige ulveangrep på bufe over flere områder i Agder året før. Den statlige erstatningsordningen for slike skader var svært tillitsbasert, men vi lurte fælt da en saueeier søkte erstatning for 209 sau og lam av totalt slepte 788 dyr. Eierne hadde ingen påviste skader i egen besetning, men vi hadde flere hos naboene. Dette var mer enn mistenkelig og jeg søkte bistand hos Mattilsynet, men de fikk seg ikke til å si noe ufordelaktig om dyreholdet til bonden. Vi prøvde å redusere utbetalingen fordi vi syntes det var meldt for lite tilsyn, men da kom det klage og støttebrev fra naboer som hevdet å ha ført tilsyn også med søkerens besetning.

Svært motvillig måtte vi etter boka utbetale kr. 670.000 til søkeren i skadeserstatning for «sannsynlige skader voldt av ulv». En ubehagelig og unik sak som jeg deretter prøvde å legge bak meg, helt til en nær bekjent av saueieren ringte meg. De hadde hatt en krangel, og den bekjente kunne fortelle både om sau som var gjemt bort på heia, og store mengder fårsom var sendt til nabo-fylke for ulovlig slakting på et lokalt slakteri.

Her var det bare å hive seg rundt forstod jeg, og jeg orienterte sjefer og kontaktet politiet. «Nja, var dette verdt å prioritere da, kun basert på sladder?» undret politiet da. Men da kom det godt med å ha en Fylkesmann som både hadde vært landets første kvinnelige politimester og Sysselmann på Svalbard, og ikke lot seg pelle på nesa. Det gikk klar melding til politimesteren om at saken måtte prioriteres, og dermed startet planleggingen av en rassa mot gården, med diverse regnskapsfolk, tre politifolk, ei fra Mattilsynet og meg på vegne av Fylkesmannen.

EN RASSIA AV DE SPESIELLE

Sauebonden så oss komme kjørende inn på tunet, hoppet ut av vinduet, over gjerdet og stakk til skogs. Dermed fikk vi i det minste arbeidsro. I andre etasje fant jeg en del utstoppa rovfugler og starta med å kontrollere om de var chippa og godkjent. Midt i denne øvelsen var det jeg hørte Gunn fra Mattilsynet rope: «Du må komme Tor, det er noen rare dyr her!». Stor var min forundring da jeg fant fire vaskebjørner og tre nesebjørner (coatier) inngjerdet i underetasjen. Et par måneder før hadde SNO avlivet en vaskebjørn lenger nord i kommunen, og nå skjønte jeg hvor den hadde kommet fra.

På baksiden av gården sto det imidlertid en åpen innhegning av sementplater med ei diger kasse midt i. Ut av hull nederst i kassa kunne vi se noen fryktsomme blikk, men heller ikke mer. Siden jeg nylig hadde avtjent

Vaskebjørnen kommer fra Nord Amerika, og framstilles som sympatisk luring i Disney, men ville kunne gjøre stor skade i norsk natur.
Foto: Tor Punsvik.

tre år som «isbjørnforvalter» hos Sysselmannen på Svalbard og var rabies-vaksinert, fikk jeg den tvilsomme æren av å gå inn og velte rundt denne store, tunge kassa. Plutselig hadde jeg fire mårhunder løpende rundt føtene og nok en sjokkarta opplevelse. Det ble for meg åpenbart at vi sto overfor en stortilt, ulovlig innførsel av fremmede dyrearter til Norge, med fare for skadelig spredning i norsk natur. Aksjonslederen fra politiet, som på det tidspunktet var ukjent med fenomenet, spurte meg om jeg synes dette var alvorlig. Da jeg fortalte at dette etter mitt syn var å regne som miljøkriminalitet av verste sort, skjønte han det. Ikke lenge etter kom regionens roviltansvarlig for Statens Naturoppsyn og fikk tre nye arter på hitlista si, og etter hvert ble skrottene sendt til Trondheim for analyse. Vi fortsatt vår rassa, og en rekke andre ulovlige forhold ble avdekket denne og påfølgende dag.

Så gikk det halvannet år før saken kom opp, og Økoforsk tokaktoratrolen, så der så man åpenbart alvorlig på dette. Saken gikk over to uker, og jeg var først inne av totalt 50 vitner. Skulle gjerne hatt bedre hukommelse, for to timer utspørring om «gamle» forhold er krevende, spesielt med en pågående forsvarer å håndtere. Men omsider fikk saueieren sin dom. Den utbetalte erstatning skulle i sin helhet tilbakebetales, fortsatt dyrehold måtte settes på vent og 18 måneder skulleavtjenes innenfor murene. Motivene for dette dyreholdet kom aldri

helt fram, men ualminnelig stor interesse for fremmede dyr hadde han, og dyra hadde åpenbart kommet med ferge fra kontinentet.

DEN NORSKE NAIVITETEN

Jeg har kunnskap og fantasi nok til å forestille meg hvilket miljøhøvelte disse dyra kunne forårsaket om de hadde rømt eller blitt sluppet ut i norsk natur. Skal vi lykkes med å unngå dette, må rømming eller utslipp forebygges, for er skaden først skjedd vil bekjempelse være særdeles krevende - om i det hele tatt mulig. Tanken på

► Både vaskebjørn og mårhund er sterkt fryktede og uønska fremmedarter som må bekjempes før spredning og etablering i norsk natur. Etterpå er det vanskelig! Her supplert med tre søramerikansk nesebjørner (coati) som også befant seg på gården.
Foto: Tor Punsvik.

denne saken får stadig håra til å reise seg på ryggen min.

Det er ikke bare som rovdyr med stor ungeproduksjon og enda større evne til å herje, mårhund og vaskebjørner er fryktede. De er også skumle vektorer, og blant de mest beryktede spredere av meget farlige sykdommer og parasitter. Mårhundene vi kom over var heldigvis friske, kunne de veterinærmedisinske undersøkelsene vise, men på vaskebjørnene ble det påvist «racoonworm», *Baylisascaris procyonis*, som er en meget hardfør rundorm vi aldri hadde funnet i Norge før. Den er farlig også for mennesker og kan spres med hunder og andre rovdyr. Sauebonden hadde tømt avføring fra dyra på jordet sitt, så om dævelskapet herfra er spredd ut i norsk fauna, er ikke godt å vite.

OPPLYSNINGSKAMPANJEN SOM GIKK I DASS

I Norge har fokus på mårhund-problematikken ensidig vært rettet nordover, særlig til Finland. Der har mårhunden lenge vært en innvandrer østfra, og har blitt et sant faunamareritt. I samarbeid med våre naboland pågår en stor innsats for å stoppe mårhunden fra å krysse grensen til Sverige og Norge. Miljødirektoratet kom med sin «Handlingsplan mot mårhund» i 2008. Også her er fokuset rettet nordover. Det synes lite interessant å skjule til at både mårhund og vaskebjørn omsettes i store mengder på kontinentet, og de trenger absolutt ikke å

ankomme Norge på egne fire bein.

I 2012 ankom ca. 1,1 million fergepassasjerer fra kontinentet til Kristiansand havn, og vi veit at fremmede, uønska arter ikke er det tollvesenet og politiet har best peiling på, eller er bedt om å ha fokus på. Derfor tenkte vi det var viktig å bevisstgjøre fergepassasjerene om hvilke potensielle miljøbomber slike uønska dyr kunne representere. Miljøvernavdelinga hos fylkesmannen hadde flere svært positive møter med ledelsen i Color Line som holder fergene, og som tilbød oss gratis å kunne bruke LCD-skjermene om bord for å spre vårt budskap til passasjerene. Vi satte av kr. 60 000,- på eget budsjett til et forprosjekt, og innledet også samarbeid med Mattilsynet, som ønsket en tilsvarende informasjonskampanje rettet mot ulovlig innførsel av husdyr, særlig hund. Alt så lovende ut og den muntliges kommunikasjonen med Direktoratet for naturforvaltning (nå Miljødirektoratet) var god. Men på vår søknad om kr. 300.000 til gjennomføring og igangsetting, ga direktoratet oss nada – ingenting – null kroner. Mattilsynet gikk videre med sitt, men vi ble sittende med skjegget i postkassa, og jeg sleit med dårlig nattesøvn og sinnetokter ei tid etterpå. JÆV LIG FLAUT! Og ikke minst skremmende at fokuset fortsatt synes å være ensidig rettet mot dyrenes egen innvandring i våre nordligste grensetraktter, mens reell miljøkriminalitet kan foregå temmelig upåaktet helt sør i landet.

▼ Foto: Ingvild Elise Ihle.

POPULÆRT ULVEFOREDRAG PÅ GREFSSENKOLLEN

Lørdag 16. oktober 2021 holdt André Holm et av sine populære ulveforedrag på Grefsenkollen i Oslo. Foredraget ble holdt i regi av Foreningen Våre Rovdyr. Det var full sal og arrangementet var utsolgt. Dette var et foredrag som egentlig skulle ha vært avholdt 12. mars 2020. Men det ble den dagen Norge stengte ned. Derfor var det gledelig at vi nå fikk gjennomført et meget vellykket arrangement halvannet år etter!

Dette foredraget har André kalt «Øye til øye med Østmarkaulven» og her viser han filmer med spennende og unike opptak gjennom året 2019 og de ulvene som da bodde i Østmarka. André Holm er en ivrig friluftsmann og han har en sterk og nær måte å formidle fra naturen på. Han har også svært mye kunnskap både om ulike arter og naturen i Østmarka.

Etter foredraget var det svært mange som

kom opp og fortalte om egne historier med ulv og det var mange som hadde spørsmål om ulv og rovdyr generelt. Det er et tydelig behov for mer nøytral informasjon og fremstilling av rovdyr. Folk setter også veldig stor pris på at foredraget ikke er konflikto-rientert, men vektlegger gleden ved opplevelsene og fascinasjonen over disse flotte dyrene.

Vi i Foreningen Våre Rovdyr skal fortsette vårt gode samarbeid med André Holm, og neste foredrag blir et filmforedrag som er spilt inn delvis i Østmarka og mye i fra grensetraktene mot Sverige. Den nye foredrags-serien heter «Tett på Rovdyra». Her får vi se og høre historier om alle de fire store rovdyr-ene. Det er tett med spektakulære opptak. Følg med på våre nettsider for informasjon om steder du kan se foredraget.

ULVEN SOM FORSVANT

AV POLITIINSPEKTØR HENNING KLAUSEIE, INNLANDET POLITIDISTRIKT

Den 29. september 2018 fikk politiet melding om at det var skutt etter en ulv i Lillehammer kommune. For skytteren var problemet at lisensjakt på ulv først startet 1. oktober. Han var dermed noen dager for tidlig ute.

En politipatrulje fra Lillehammer og kriminalteknikere reiste til åstedet ved Snultsetra i Lillehammer. De fikk forelagt et hendelsesforløp som stemte godt overens med tekniske funn på stedet. Blod fra ulven ble funnet flere steder, men dyret var borte vekk. Jegerne og Statens naturoppsyn hadde lett etter ulven, men sporene ble borte. Det

var et lite sluddlag i terrenget som smeltet vekk i løpet av dagen, og det gjorde sporingsforholdene krevende.

Ulven viste seg å være registrert som individ nr. V777 på www.rovbase.no og er en immigrant fra Sverige. Den hadde tidligere samme høst vært innom både Ringsaker

Foto:
Politioverbetjent Espen Eide, Innlandet politidistrikt.

kommune og Stor-Elvdal kommune, men var for det meste registrert i Sverige. Siden har verken ulven eller spor etter den blitt funnet, men det er god grunn til å tro at den døde av skadene den ble påført. Ettersom dette spørsmålet var usikkert, ble skytteren tiltalt for *forsøk* på felling av en utrydningstruet art (straffeloven § 240 annet ledd).

DØMT I TINGRETTE

Saken ble behandlet i Sør-Gudbrandsdal tingrett høsten 2019. Tiltalte erkjente seg skyldig, men forklaringen hans var ingen full tilståelse. Han hevdet at han hadde lov til å drive lisensjakt på ulv før 1. oktober. Han hadde registrert seg som lisensjeger i Jegerregisteret, men i liten grad satt seg inn i reglene for lisensjakt. Han, og jaktlaget hans, mente at ettersom det var periode for elgjakt, var det også lov å skyte ulv. Tiltalte ga umiddelbart til uttrykk overfor politipatruljen at det var en ulv han hadde sett, og at han hadde ønske om å felle den. Han fastholdt dette i retten. Han visste også at ulv er en truet art.

Tiltalte hevdet imidlertid at det var umulig å finne ut av når lisensperioden var, og at Fylkesmannens nettsider var uoversiktlige. Jaktlagets rutiner for å skaffe riktig informasjon var tilfeldige. Enkle søk på Google ga treff med korrekte opplysninger, men tiltalte holdt på sitt.

Tiltalte ble ikke hørt med sine anførsler, og ble domfelt etter tiltalen. Han fikk fengsel i 75 dager, rifla han benyttet ble inndratt, og han tapte retten til å drive jakt og fangst i tre år. Tingretten mente at domfelte hadde vært i uaktsom rettuvitenhet om lisensperioden, og tillå dette vekt i formildende retning. Tingretten mente at domfelte bare hadde vært *grovt uaktsom* når han skjøt mot ulven.

Verken domfelte eller påtalemyndigheten var tilfreds med dommen, og lagmannsretten tillot deler av ankene behandlet. Domfeltes anke over skyldspørsmålet ble ikke tillatt fremmet i lagmannsretten.

LAGMANNSRETTE SKJERPET STRAFFEN

Eidsivating lagmannsretts dom av 10. desember 2019 la til grunn at domfelte var forsettlig når han skjøt mot ulven. Lagmannsretten viste til tidligere rettspraksis om felling av ulv (HR-2016-1857-A og LE-2017-6392), og fant noe veiledning der. Selv om den aktuelle saken skilte seg fra disse sakene, var de generelle utgangspunktene om allmennprevensjon noe lagmannsretten tok tak i.

I lagmannsretten ble det 90 dager fengsel. Påstanden var 120 dager. Også rettighetstapet ble vurdert strengere i lagmannsretten, og ble satt til fem år i tråd med rettspraksis ellers.

Det ble anført at ettersom samme skytter kunne ha felt ulven lovlig på samme sted noen få dager senere, måtte straffen settes betydelig ned. Retten var ikke enig i dette. En slik løsning ville medført betydelig usikkerhet og uklarhet om hvor grensen skulle gå.

Dommen ble anket til Høyesterett, men ankeutvalget nektet anken fremmet. Saken skiller seg noe fra HR-2016-1857-A, og det var dermed ikke opplagt at den skulle nektes fremmet. Dommen er nå rettskraftig.

V777 er det fortsatt ikke funnet spor av.

I denne saken var skytteren av den oppfatning at det åpenbart var en ulv han hadde skutt på. Skyttere hevder imidlertid jevnlig at de ikke har skutt på ulv i "ekte forstand". I flere saker har mistenkte hevdet at det var snakk om et hybridisert dyr, og at straffelovens bestemmelser dermed ikke kom til anvendelse.

Artikkelen først ble gjengitt i Miljøkrim nr. 1/2020.

SAUENÆRINGEN ER LITE BÆREKRAFTIG – BÅDE ØKONOMISK OG MILJØMESSIG

AV IVAR GAASLAND, FØRSTEAMANUENSIS VED BI

Ved hjelp av skyhøye subsidier holder norske skattebetalere kunstig liv i en næring som produserer mat med høye klimagassutslipp. Produksjonen skjer under forhold som gir dårlig dyrevelferd og som fortrenger truede dyrearter. Og maten er heller ikke direkte sunn.

Det er lett å få positive assosiasjoner når en ser sau og lam på beite. Lammene er søte, de fjerner kratt, og ikke minst smaker de godt i tradisjonsrike retter senere på høsten. Men som ingressen mer enn antyder, koster denne matproduksjonen mer enn den smaker.

La oss først se på økonomien i sauenæringen. Sau og lam er den produksjonsgrenen innenfor norsk jordbruk som både har høyest produksjonskostnad og subsidieandel per produsert kilo. I gjennomsnitt koster det 185 kroner å produsere ett kilo fårekjøtt. Det går med langt mindre ressurser i produksjon av laks (38 kr), svin (28 kr), fjørfe (22 kr), torsk (under 20 kr), melk (8,50 kr) og spesielt plan-teføde (5 kr for matkorn).

Sau og lam er med andre ord lite effektive kjøtt dyr. De utnytter fôret dårlig og krever dermed mye areal, kapital og arbeidskraft per produsert enhet. I tillegg til gress spiser de omtrent like mye kraftfôr per kilo kjøtt som fjørfe. Utbyttet er magert: sauenæringen mottar 1/4 av de totale jordbrukssubsidiene, men står bare for 2-3% av jordbrukets kalori- og proteinproduksjon.

For å få solgt mest mulig av det kostbare

kjøttet, skrives forbrukerprisen ned med høye subsidier. Regnet ved fjøsdøren betaler forbrukeren bare 40 kr per kg for kjøtt som det koster 185 kr å produsere. Mellomlegget på 145 kr, altså 3/4 av kostnadene, dekkes av subsidier. Om du kjøper norsk lam, slipper du altså unna med brøkdelen av en svært høy regning. Skattebetaleren må, uavhengig av egen smak, gjøre opp for måltidet ditt.

Når produksjonen koster mer enn den smaker, blir resultatet overforbruk og sløsing med ressurser. Den kraftige prisnedskrivningen med fellesskapets penger holder oppe en kunstig høy etterspørsel og produksjon av norsk sau og lam. Forbrukernes alternativ er nemlig middagsmat som kan produseres mye mer effektivt.

Til tross for prisnedskrivningene, sliter bøndene med å få solgt kjøttet til prisen som avtales i jordbruksoppkjøret. Planreguleringen av markedene i jordbruket, som fjerner løpende prissignaler og normale tilpasninger i et marked, skaper tidvis overskudd av fårekjøtt. Overskuddet blir dumpet i utlandet til svært lave priser, forringes på lager eller går til dyrefôr. At husdyr føres med kjøtt som det koster 185 kr per kilo å produsere, er det ultimate eksemplet på sløsing med samfunnets ressurser.

Når miljøkostnader trekkes inn i regnskapet, blir mangelen på bærekraft enda mer tydelig. De direkte klimagassutslippene fra sau, som ikke avgiftsbelegges, ligger på nærmere 30 kg CO2-ekvivalenter per kg kjøtt, mens de er under 5 kg for et alternativt måltid med kyl-

ling, fisk eller svinekjøtt. Og her har vi ikke tatt med utslipp fra oppdyrket myr og beslag av areal som alternativt kan benyttes til å binde drivhusgasser.

Det er også et problem at sauehold slik det drives i dag, bidrar sterkt til å fortrenge truede og fredete rovdyr fra norsk natur; som ulv, jerv, bjørn og gaupe. Rovdyrene er viktige for naturmangfold og økobilanse. For folk flest innbyr rovdyr og villmark til naturopplevelser og mystikk. Av slike grunner har Norge også forpliktet seg internasjonalt til å forvalte rovdyrbestandene på en bærekraftig måte.

Rundt 100 000 sau og lam kommer ikke hjem etter beitesesongen. Knappe 20% av disse blir erklært drept av rovdyr og erstattet av skattebetalerne. De gjenstående 80% dør av andre årsaker, blant annet forgiftninger, påkjørsler, fallskader, drukning, løshunder, parasitter og andre sykdommer. Det er ikke vanskelig å tenke seg at dette påfører dyrene unødig lidelse. I følge dyrevernsloven er det dyreeiernes ansvar å hindre at dyrene ikke lider på beite. Likevel sender mange bønder sine sau og lam på utmarksbeite uten tilstrekkelig tilsyn.

Fra bondelagene og kjøttindustrien får vi høre at dyrevelferden er på topp og at rødt kjøtt er sunt, klimasmart og et resultat av god ressursutnytting. Det spilles på nostalgi og følelser.

Hvorfor synes det da å være en vintersak for politikerne å overøse sauebøndene med subsidier? Forklaringen er at jordbruksnæringen – nettopp fordi den har gjort seg totalt avhengig av subsidier og andre støtteordninger – har et stort lobbyapparat for å vinne politisk oppslutning blant folk flest. Fra bondelagene og kjøttindustrien får vi høre at dyrevelferden er på topp og at rødt kjøtt er sunt, klimasmart og et resultat av god ressursutnytting. Det spilles på nostalgi og følelser. Norsk matproduksjon illustreres gjerne med bilder av søte lam på beite samtidig som det advares mot utenlandsk mat og fremtidige forsyningskriser. Jordbrukets interesser jamføres med nasjonale interesser.

Folk flest, som jo stemmer inn politikerne, er et lett bytte for slik lobbyvirksomhet. Forbrukere og skattebetalere har i tillegg vanskelig for å organisere seg. Som motvekt er det derfor viktig og fint å se at ulike ideelle organisasjoner har klart å skape et sterkt og tiltakende engasjement omkring problemstillinger knyttet til kosthold, miljø og dyrevelferd. Og interessant nok vil et kosthold som er bra for offentlige budsjetter også kunne være bra for klima, naturmangfold, dyrevelferd og helse.

HUBROENS SIDE FOR DE YNGRE

Illustrasjon: Viggo Ree

HUBROEN SPØR

1. Hvor mye veier en hannjerv?
  1. 12-18 kg.
  2. 2-3 kg.
  3. 32-38 kg.
2. Hvor mange helnorsk ulver ble registrert vinteren 2020-2021?
  1. 89-94
  2. 57-58
  3. 12-17
3. Hvilken nasjonalpark er Fastlands-Norges største?
  1. Hardangervidda nasjonalpark
  2. Gutulia nasjonalpark
  3. Dovre nasjonalpark
4. Hvor mange hjerteslag har bjørnen i minuttet når den ligger i hi?
  1. Mellom 60 og 70
  2. Mellom 90 og 110
  3. Mellom 10 og 20
5. Hvor gammel kan en villrein bli?
  1. Opptil 25 år
  2. Opptil 18 år
  3. Opptil 40 år

Send inn svarene dine til fvr@fvr.no med navn og adresse. Merk emnefeltet "Hubroen spør". Vi trekker ut en vinner som vil få en premie i posten.

VI VIL HA TEGNINGER!

Til neste nummer så vil vi gjerne ha en tegning som du har tegnet. Det må være av et rovdyr eller fugl. Send tegningen til: Foreningen Våre Rovdyr, Postboks 195, 2152 Årnes eller digitalt til vår mailadresse: fvr@fvr.no

Lykke til!

Julegave til rovdyrene

Foreningen Våre Rovdyr arbeider for å spre faktabasert kunnskap om de store rovdyrene og ønsker å bidra til at alle de fire store rovdyrene får leve her i livskraftige bestander. Gaver mellom 500 og 50.000 kroner er fradragsberettiget.

Gi ditt bidrag til vårt viktige arbeid i dag! Gaven kan gis enten direkte til ulvefondet, som går til arbeid med å redde den kritiske truede ulven:

Kontonr. 2800.10.0831
Vipps; 135252

vipps

FORSKERE HJELPER POLITIKERE OG BYRÅKRATER Å DREPE ULVER

AV TORMOD VAALAND BURKEY, PHD I POPULASJONSDYNAMIKK OG BEVARINGSBIOLOGI

Å få folk som passerer som "forskere" til å si at det er meningsløst å snakke om en norsk ulvebestand er den ultimate våte drømmen for norske ulveforvaltere (direktoratet, departementet, Stortinget, etc.). Her hadde disse biologene sjansen til å si noen nyttig om hva en levedyktighetsanalyse for ulv i Norge burde være. Stortinget hadde omsider bedt om en norsk analyse. Og så valgte de isteden å abdisere fullstendig. Dette ble selvfølgelig utnyttet til fulle fra Statens side i Høyesterett. Jeg kontaktet tre deltagere på workshopen om hvordan i allverden de kunne få seg til å si noe slikt. Svaret jeg fikk var nesten enda mer oppsiktsvekkende.

Etter mangfoldige runder i retten gjennom årenes løp, har vi, fra ulvens side, fått en svært dårlig dom i Høyesterett. I retten ble det brukt, gjentatte ganger, fra Statens side, at en workshop av "biologer" i Hedmark hadde sagt at det var "meningsløst å snakke om en norsk ulvebestand".

Rapporten fra workshopen kan leses her: [Eriksen et al. 2020](#)¹ Biologene nekter hardnakket å snakke om en "norsk ulvebestand".

Innst. 257 L (2016–2017) fra energi- og miljøkomiteen, "om Endringer i naturmangfoldloven (felling av ulv m.m.)"² lyder: "Stortinget ber regjeringen foreta en faglig gjennomgang av den norske delbestanden av ulv". Ordren fra Klima- og miljødepartementet til Miljødirektoratet lød: "Gjennomgangen må omfatte en levedyktighetsanalyse for ulvebestanden i Norge, utredningen må ta hensyn til at bestanden deles med Sverige, og dermed må vurderingen omfatte både den norske delbestanden og den samlede sør-skandinaviske bestanden."

For det første er jo dette en innrømmelse fra Stortingets side, samt departement og direktorat, at man har holdt på i 20 år, eller mer, å gi tillatelser til lisensjakt, inngått rovviltforlik, satt bestandsmål og definert ulvesoner, uten en skikkelig analyse.

Stortinget ber departementet klargjøre hva som er "levedyktig bestand". Dette viser jo med all mulig tydelighet at de har laget lover og vedtak uten å forstå hva dette handler om. Man har ikke engang fastslått hvilken sannsynlighet for å dø ut som er akseptabel.

Workshopen i Hedmark fikk, ikke uventet, betydning i retten. Til tross for at ingenting av dette var kjent når fellingstillatelsene som utløste denne saken ble gitt. Sånn er det i jussen: hvis man har latt være å gjøre en utredning før et vedtak, så slipper man gjerne unna med det hvis det i ettertid skulle vise seg at utredningen ikke ville ha spilt noen rolle... Man slipper også unna med det når dommere (og advokater) ikke forstår sakens kjerne.

Da hjelper det heller ikke når "forskere" som heller ikke er eksperter innenfor det som er sakens kjerne, "muddy the waters". Andre folk forstår jo gjerne ikke at det ikke er slik at en "biolog er en biolog er en biolog". De ser ihvertfall ikke forskjellen, eller vet ikke hva slags biologer man burde spørre. Samtidig er det verdt å merke seg at direktoratet og departementet har brukt akkurat de samme påstandene, om at "uttaket" ikke truer bestandens overlevelse, siden år 2000 og før det, selv om ulvebestanden var mye mindre den gang, og enda mindre om levedyktighetsmodeller og denslags var kjent for forvaltningen. Regje-

Foto: Kjartan Trana.

ringen hevdet jo også at et uttak av 10 ulver (2 familier) av 28 i 2001 heller ikke truet bestandens overlevelse. I 1984 drepte de Vegårsheiulven, som kanskje var den eneste ulven i Norge på den tiden. Et sikkert tegn på vikarierende argumenter.

Det faglige grunnlaget for disse sakenes kjerne er forsøkt forklart på en forenklet måte i «Bestandens overlevelse for dummies...»³. Forskerne på workshopen syntes også det var meningsløst å utføre en egen levedyktighetsanalyse på den norske ulvebestanden.

Påstandene, og konklusjonene, fra workshopen er ikke engang god biologi.

Uttalelsene fra forskerne feires også av Folkeaksjonen Ny Rovdyrpolitikk, og direktoratet bekrefter at de hele tiden har forholdt seg til en sør-skandinaviske ulvebestand⁴.

Det er ikke feil å snakke om en sørskandinaviske ulvebestand. Men derfra til å si at man ikke kan snakke om en norsk ulvebestand er noe helt annet.

Enhver introduksjon til populasjonsbiologi, for eksempel Krebs (1985), gir deg definisjonen av en bestand (populasjon): en mengde av organismer av samme art innenfor et bestemt

område på en gitt tid". Selvfølgelig er det fullstendig meningsfylt å snakke om bestanden av ulver i Norge, si i september 2005. Du kan også, om du vil, snakke om en felles sør-skandinaviske ulvebestand. Men du må ikke. Du kan sågar snakke om ulvebestanden i en gitt kommune eller et gitt fylke, eller andre enheter i tid og rom, som for eksempel i den norske ulveforvaltningssonen i 2017.

Det faktum at ulvene i Norge og Sverige kan sees på som en ganske, eller essensielt, sammenhengende bestand betyr **ikke** at det er meningsløst å snakke om en ulvebestand i Norge, eller om en "norsk ulvebestand". En bestand trenger ikke være en separat subpopulasjon (delbestand), ei heller trenger den å være spesielt isolert, eller å utgjøre en spesielt definert del av en metapopulasjon, slik deltagerne på workshopen indikerer. Patchiness forekommer på alleslags skalaer, både romlig og temporært, og du kan velge å fokusere på hvilken som helst del av dette mønsteret som du vil, eller må.

Det at du kan modellere (eller betrakte) ulvene i Norge som del av en sammenhengende bestand med Sverige, eller at Norge+Sverige-bestanden kan modelleres som en subpopulasjon av en større metapopulasjon, betyr ikke at du må, eller at det er meningsløst å snakke om en norsk popula-

sjon av ulv.

I hvilken grad, og på hvilke skalaer, en modell trenger å være romlig eksplisitt avhenger også av hva slags spørsmål du trenger å belyse, og av hva slags bruk man kommer til å gjøre av resultatene. Det som kan være greit som en akademisk øvelse er som oftest fullstendig upassende til bruk for å fremstille eller fremsette bestemte argumenter i praktisk forvaltning, særlig hvis disse innebærer massedrap på en truet eller kritisk truet art eller bestand i et gitt land (for eksempel en bestand som allerede lider av forskjellige typer tap av genetisk variasjon, founder effect, og/eller innavlsdepresjon).

Du kan modellere bestanden i Norge+Sverige som en sammenhengende bestand hvor ulver beveger seg relativt fritt, og samtidig følge med på hvor mange ulver som befinner seg på den norske siden av grensen. Du kan se hvor lang tid det tar før bestanden “blinker ut”, og hvor lenge dette varer, og du kan fortsette å holde rede på hvor ofte den ville forsvinne fra Norge, alt mens bestanden svinger i Sverige, og i sum, samt muligens blinker ut på svensk side, og i sum. Å holde oversikt over immigrasjon fra Finland eller Russland trenger ikke være vesentlig annerledes enn å modellere individuelle ulver og familiegrupper i enten Norge eller Sverige. Bortsett fra frekvensen er det ikke teknisk forskjell på å behandle, i en slik modell, immigranter fra Russland til Norge eller immigranter fra Sverige til Norge.

«Survival on the Border: A Population Model to Evaluate Management Options for Norway's Wolves *Canis lupus*»⁵ med bl.a. Atle Mysterud, Professor på UiO, er et eksempel hvor noe slikt har blitt gjort. Jeg nevner ikke denne fordi den er en spesielt realistisk eller konservativ modell. Mange forbedringer kunne blitt gjort for praktiske forvaltningsformål. Men det er ikke poenget. Den nevnes her bare som et eksempel på hvordan man på en meningsfylt måte kunne modellere ulvene i Norge, mens man også eksplisitt modellerer ulvebestanden i Sverige og utveksling av ulver mellom de to bestandene, mens antall ulv i begge landene svinger. Det er altså ikke noen spesielt god, eller anvendelig, modell og forfatterne av artikkelen er heller ikke autoriteter på dette feltet, men det er et eksempel på hvordan man kunne tenke – istedenfor å bare falle ned på at det er meningsløst å modellere ulvebestanden i Norge.

Det er selvfølgelig ikke meningsløst å modellere ulvebestandens levedyktighet i Norge. Man må bare tenke seg litt ekstra om. Ingen av

de som deltok på workshoppen har noe særlig erfaring eller ekspertise med slik modellering. Ingen av dem er eksperter i populasjonsdynamikk, populasjonsgenetikk, stokastiske prosesser, eller simuleringsmodeller.

Du kan også modellere overlevelsen av ulv i Norge under antagelsen om at det ikke finnes ulv i Sverige lenger. Vi i Norge har ingen autoritet over hva som skjer med ulvene i Sverige, vi kan ikke ta dem for gitt, og vi er lovpålagt å opprettholde ulver i vårt eget land, og å ikke true overlevelsen av ulvebestanden i Norge – uavhengig av hva andre land gjør.

Helt uavhengig av hva du synes om ulver, så er Norge en juridisk enhet, med lover som gjelder for og i det området vi har suverenitet over. Så dette var en invitasjon til å diskutere hva alt dette kan bety for ulver i Norge, i Sverige, og i Sør-Skandinavia. Men deltagerne på seminaret bestemte seg isteden for å abdisere fullstendig på dette oppdraget.

Denne rapporten er et drømme-scenario for folk i departement og direktorat, som ser det som sin jobb å finne måter å forsvare å drepe ulver, enten argumentene er gyldige eller ikke, så lenge de slipper unna med det. Stortinget ser kanskje ut til å kreve det, men de har også skrevet lover som gjør det ulovlig å “true bestandens overlevelse”. De slipper unna med det fordi ansatte i direktorat og departement klarer å passere som “biologer”, og støtter seg på utsagn og rapporter fra folk som er en slags biologer. De slipper også unna med å referere til hva en hvilken som helst biolog har sagt, fordi ingen ser forskjellen på “biologer” eller vet hvem som er kvalifiserte til å snakke om hva. De har holdt på med dette i lang tid, og har forsvart drap av ulver i lang tid, og føler seg nok nå berettiget til å si det de har sagt og gjort all denne tiden har vært riktig.

De vil misbruke ethvert skriveri som de kan, og å få noe som er sagt av “biologer” er en gullgrube for dem. Åpenbart, hvis “biologer” kan si noe, så kan ikke byråkrater forlanges å være noe bedre. For jurister og politikere, og publikum, som ikke kan evaluere disse utsagnene, så ender man bare opp med å ta dem på ordet. Og skulle det noengang ende opp med å bli utsagn fra én gruppe “biologer” mot en annen, så kan de bare toe sine hender og si at de har gjort så godt de kunne, og hevde at det finnes “faglig uenighet”.

Man må gjøre det fullstendig eksplisitt for disse folka hva begrensningene og antagelsene bak enhver uttalelse og modell er, og hva de kan brukes til og hva de ikke kan brukes

Foto: Kjartan Trana.

til. Ellers kommer de til å misbruke dem.

ABDIKASJON

Deltagerne på workshoppen kunne ihvertfall ha drøftet hva de svenske analysene betyr for Norge. Nå har de gitt norske myndigheter nøyaktig hva de ønsket seg. Fritt frem for å drepe hver eneste ulv i Norge, eller i det minste så nært opptil som de tror de kan slippe unna med. Om det bare er én ulvebestand, og det er en felles Sør-Skandinavisk ulvebestand, så vil de nok prøve å hevde at de kan gjøre akkurat som de vil med ulven i Norge så lenge det fortsatt er ulver i Sverige. Vi så allerede tilløp til slik argumentasjon i Høyesterett.

Det er sørgelig hvordan tilsynelatende oppgående forskere kan være så naive.

De kunne i det minste ha klargjort hvorvidt rapportene som hevder at 300 ulver i Sverige tilsvarer en “gunstig bevaringsstatus” betyr at Norge trenger å ha like mange, eller om Norge kan gjøre absolutt hva de vil med “sine” ulver så lenge det finnes ulver i Sverige. (Det var jurister også med på workshoppen.) Trenger ikke Norge å foreta en analyse fordi Sverige har gjort en, eller trenger Norge å leve opp til de samme “målene” som Sverige har satt?

Svenskene gjorde i det minste sin vurdering uavhengig av Norge, fordi de har et uavhengig ansvar, og suverenitet kun over eget territo-

rium. (Som medlem av EU må de også rette seg etter habitatdirektivet.) Man skulle tro at Norge burde gjøre det samme, istedenfor å støtte seg på svenske ulver og samtidig ta frihetsgrader bort fra svensk ulveforvaltning.

En avtale mellom Norge og Sverige om felles forvaltning av en felles bestand ville medføre lavere bestandsmål enn om hvert land alene skulle opparbeide en levedyktig bestand, eller en bestand med gunstig bevaringsstatus. Men det ville vel uansett vært mer ambisiøse mål enn dagens situasjon. (Men det vil jo ikke forvaltningen vedkjenne seg.) Derfor kommer vi vel heller ikke til å få det...

KVALITETSSTEMPEL PÅ DÅRLIGE MODELLE

Videre ser workshopens deltagere ut til å gi en slags anerkjennelse av modeller og analyser av Chapron et al. (2012), Liberg and Sand (2012), Bruford (2015), samt “analysen” fra Naturvårdsverket 2015. Disse kan kanskje ha en slags akademisk interesse, men som forsvaret for å tillate lisensjakt på Norges mest kritisk utryddelsestruede pattedyr er de aldeles upassende. Modellene er ikke gode nok, og er heller ikke blitt brukt til å analysere effekten av “uttak” på overlevelsessannsynligheter. Likeledes er de selvfølgelig ikke egnet til å forsvare Stortingets bestandsmål, eller dagens ulvesone, og å holde ulvebestanden i Norge nede på et så patetisk lavt nivå over tid.

Man skulle ikke tro at deltagerne ihvertfall hadde lest disse artiklene (skjønt noen har jo vært med som forfattere på enkelte av dem). Ihvertfall er de ikke kvalifiserte til å vurdere dem. Ingen av deltagerne på workshopen er eksperter i populasjonsdynamikk, populasjonsgenetikk, stokastiske prosesser, eller simuleringsmodeller. Så hvor godt kan de forstå disse modellene mangler og svakheter? Dette er særlig problematisk fordi folk flest, og byråkrater i direktoratet eller departementet—eller stortingspolitikere—ikke skjønner at disse ikke er eksperter på disse områdene, eller hva det impliserer. Folk ser ut til å tro at en biolog er en biolog er en biolog.

Advokatene har aldri gått løs på disse modellene, rapportene, og brevene, som disse forskerne har vært med på, og derfor taper man i retten gang på gang. (Som det sies eksplisitt i Høyesterettsdommen⁶ (s. 14, (76)): “Det er i saken ikke fremlagt materiale som gir grunnlag for å tilsidesette denne faglige vurderingen.”)

I min artikkel i *Våre Rovdyr* (1/2020)⁷ lister jeg opp en del måter hvorved disse modellene/utredningene som nevnes av workshop-del-

tagerne ikke er konservative, og dermed ikke egnet for anvendelse i praktisk forvaltning av en truet dyreart.

De er ikke romlig eksplisitte. De har ikke med realistisk tetthetsavhengighet på alle romlige eller temporære tidsskalaer. De har ikke med realistisk implementering av forekomst eller utvikling av en eventuell epidemi i en bestand med lite populasjonsgenetisk variasjon. De tillater ikke miljøvariasjon eller “katastrofer” med varighet eller effekt utover ett enkelt år. De implementerer ingen form for Allee-effekter eller predator-byttedyr-interaksjoner. De implementerer ganske svak grad av stokastisitet. De er kalibrert med populasjonsdynamiske/demografiske data fra en periode hvor ulvebestanden var i sterk vekst (fra et absolutt minimum etter at de reetablerte seg) og hvor tettheten av byttedyr var den høyeste i verden. Modellene er ikke fullt ut individbaserte, eller event-baserte. Der man har med populasjonsgenetiske hensyn er det uklart om man har valgt en god eller konservativ interaksjon mellom populasjonsdynamikken og populasjonsgenetikken, og det er ikke gitt at man har valgt konservative antagelser om forekomsten av letale og subletale alleler i bestanden. Disse og en rekke andre mangler gjør at modellene ikke er konservative, og underestimerer bestandenes utdøelsesrisiko.

Det er ikke foretatt noen meningsfull sensitivitetsanalyse av hvordan brudd på modellenes antagelser eller avvik i parameterverdiene ville endre modellenes prediksjoner. Viktigheten av disse begrensningene er på ingen måte kommunisert til byråkratene som støtter seg på modellene (eller forskernes utsagn) når de ytrer sine proklamasjoner. Som jeg har skrevet tidligere i *Våre Rovdyr*: “Hvis man har laget en modell som underestimerer utdøelses-sannsynligheten med viktige uttelatelser, så kan man ikke bruke den til å si at utdøelses-sannsynligheten er lav.” Ihvertfall ikke uten en sensitivitetsanalyse som nevnt over. Og det må selvfølgelig være en god sensitivitetsanalyse, ikke en dårlig en. Men man bør jo helst begynne med en god modell i utgangspunktet, og en som er passende til formålet.

Norske myndigheter (og svenske) ser ut til konsekvent å unngå å få inn en ordentlig populasjonsgenetiker (som Nils Ryman, eller Phil Hedricks/Russ Lande/Fred Allendorf...) eller noen folk med en dyp forståelse av populasjonsdynamikk, eller modellering av stokastiske prosesser. Måten forskerne uttaler seg på avslører også en sjokkerende mangel på forståelse av basic vitenskapsfilosofi. De snakker om disse modellene som om de gir et «riktig» svar, tilstrekkelig for praktisk anvend-

delse i forvaltning av en kritisk truet art. Det drøftes aldri om modellene de refererer til er gode nok, eller egnet, til å forsvare de, mildt sagt, oppsiktsvekkende konklusjonene som trekkes fra dem. Vi ser gjentatte ganger at man behandler outputs og modellestimer som om de var sannhet, ignorerer usikkerhetsfaktorer, variasjon rundt estimatene, og fraværet av vesentlige elementer, og bruker det som kommer ut av modellene som inputs i videre modellering og utredninger.

En mer inngående kritikk av de svenske analysene rundt spørsmålet om gunstig bevaringsstatus (“favorable conservation status” eller “gynsam bevarandestatus”) kan finnes i «Critique of Swedish FCS assessments»⁸.

BESTANDEN ER FOR LITEN

Når jeg skriver til et antall av deltagerne på denne workshopen, for å spørre hvordan de kunne sette navnene sine på en slik rapport, får jeg et nesten enda mer oppsiktsvekkende svar. Her sies det rett ut at: “**Det var konsensus blant deltagerne på workshopen at det var meningsløst å snakke om en egen norsk bestand nettopp fordi den er så liten!! Dette var en observasjon av dagens realiteter, ikke en uttalelse om hva som burde være tilfelle i fremtiden.**”

Dette altså til tross for at oppdraget for workshopen uttrykkelig var å gi en biologisk faglig vurdering, og se bort fra politiske realiteter og hensyn! (Utredningen skulle gi “et strengt faglig perspektiv, og ikke være bundet til hensyn av premissene som ligger i dagens politikk”.)

Hvis det var nettopp fordi bestanden av ulv i Norge var **for liten** at man ikke kan snakke om noen norsk ulvebestand, så er jo dette nettopp å ta hensyn til politiske hensyn og dagens politiske situasjon. Nøyaktig det oppdraget sier at man ikke skulle gjøre. Det at det idag er for få ulver i Norge er en situasjon som ene og alene skyldes dagens politikk, og denne igjen støtter seg på ukvalifiserte uttalelser fra nettopp disse forskerne. Hadde politikken endret seg, eller hadde den vært annerledes de siste 40 årene, så ville bestanden mest sannsynlig ha vokst raskt, og situasjonen ville vært helt annerledes idag. (Med litt flaks, og helst med aktiv innsats fra myndighetene med å få inn nye innvandrere, og å ikke gjøre det så vanskelig for ulv komme seg helskinnet gjennom til områdene der det, til en viss grad, får lov å være ulv idag. Pluss at man burde ha gjort mer for at de og deres etterkommer kan få leve i fred, og florere, når de først har etablert seg.) **Og hvis det er dette som er sannheten, så er det mildest sagt oppsiktsvekkende at denne**

begrunnelsen ikke står å lese i rapporten. Der står det utelukkende noen rørete og irrelevante påstander om at at ulvene på den norske siden av grensen ikke er en isolert delbestand, ikke er en egen subpopulasjon i et metapopulasjonsperspektiv, og at landegrensene er biologisk irrelevante. Dette er jo helt irrelevant. Det er ingenting i definisjonen av en “bestand” som sier at noen av disse “kriteriene” må være oppfylt. Akkurat som vi har vendt oss til fra tillatelser til lisensjakt så gis det ingen skikkelig begrunnelse for påstandene. Forfatterne går helt i vranglås og sier “**We object to the use of ‘Norwegian wolf population.’**” Og der slutter det.

Vi har allerede sett hvordan forvaltningen misbruker denne uttalelsen fra en gjeng med forskere.

I den sammenheng kunne det jo vært nyttig med en gruppe forskere som sier rett ut at den norske ulvebestanden er for liten til at det gir mening å snakke om den. Følgelig ganske meningsløst – særlig i konteksten av behovet for en levedyktighetsanalyse for en kritisk truet art – siden heller ikke størrelsen er noe kriterium etter den biologiske definisjonen av en bestand, men ihvertfall noe mer nyttig, og ærlig, i lys av norsk ulvepolitikk og konflikten rundt denne.

Denne presiseringen kunne også ha vært av betydelig interesse i Høyesterett.

Isteden sier én av disse forskerne til meg at: “Det er to argumentasjoner som kan bedre tingenes tilstand. Den ene er argumentet om den patetisk lille andelen av et felles ansvar som Norge tar i forvaltningen av den sør-skandinaviske ulvebestanden, som er en skam internasjonalt. Den andre handler om den tvilsomme legaliteten av både en *a priori* soneforvaltning, og den liberale utdelingen av stadige jakttillatelser.” [Nettopp denne *a priori* soneforvaltningen var hovedtemaet i NOAHs rettssak mot staten, hvor NOAH vant i Oslo Tingrett og som Staten nylig har anket.]

Men denne rapporten fra forskerne vil jo norske myndigheter bruke for alt den er verdt, nettopp til å holde på et patetisk lite bidrag til et felles ansvar. Selv om dette ville være et misbruk... I teorien kunne jo dette prøves under Bern-konvensjonen, men det kommer neppe til å skje.

Oppsiktsvekkende nok sier denne erfarne forskeren og utrederen at “**ingen mengde med forskning kommer til å endre den norske posisjonen på bestandsstørrelsen av ulv**”. Det har selvfølgelig ikke vært noen

Foto: Kjartan Trana.

relevant forskning bak norsk fastsettelse av bestandsmålene for ulv. Men det betyr jo ikke at ordentlig forskning ikke kan vise når politisk satte mål er i strid med loven. Det er bare trist at politikere så lett kan overse vitenskapen. Men uvitenhet er ingen unnskyldning.

Her hadde man jo nettopp en anledning hvor skikkelig vitenskap, eller i det minste en ordentlig forståelse av vitenskap og vitenskapsfilosofi, kunne ha vist hvordan de politisk satte målene er upassende, og anti-vitenskapelige. Istedet har man gitt et ferniss av legitimitet til noen modeller som er høyst upassende til å støtte posisjonene til Storting, departement, og direktorat. Og dette vil i sin tur lette misbruket av disse modellene/analysene av de samme aktørene. Dette

som kunne ha vært en gylden anledning til å påpeke begrensningene til disse modellene overfor forvaltningen... Og det nettopp mens det kanskje var noen i departementet som kunne vært på utkikk etter noen vitenskapelige argumenter til å hjelpe dem med å sette bedre policy.

Denne workshopen var en anledning til å rette på noe av det forfeilede grunnlaget for norsk ulveforvaltning, og isteden abdiserte de fullstendig og gjorde ting verre.

Nå kan det selvfølgelig sies at Norge også har et ansvar overfor Sverige, ved å ikke gjøre ting i Norge som vanskeliggjør svensk rovdyrforvaltning og tar frihetsgrader fra svensk ulveforvaltning, men derfra til å hevde at det

er meningsløst å snakke om en norsk ulvebestand er i seg selv meningsløst.

DET "FAGLIGE GRUNNLAGET"

I de stadige rettssakene liker regjeringsadvokaten å si at "Konklusjonen er da at disse vurderingene bygger på svært godt faglig grunnlag." For oss som kjenner litt til hvordan man gjør gode levedyktighetsanalyser, og forstår litt om populasjonsdynamikk, populasjongenetikk, stokastiske prosesser, og vitenskapsfilosofi, fremstår dette som aldeles vanvittig.

Norge har i alle år skutt ned vår forsvinnende lille ulvebestand, uten at vi på noe tidspunkt har fått noen avklaring på hvorfor dette kan få fortsette. Mest kritisk etter min oppfatning er at vi aldri har fått noen god analyse av effekten av slike "uttak" på bestandens overlevelse. Det naturlige var jo at dette var det som eventuelt krevdes av begrunnelse for et forvaltningsvedtak.

Staten tolker ulvesonen og bestandsmålet som en handlingsplan. Det er absurd. Når man må drive slik individbasert detaljforvaltning, så har man i utgangspunktet gått altfor langt i retning av å undertrykke arten. I tillegg gjør man det dårlig, uten tilstrekkelig faglig input.

Disse "forskerne" som var med på workshopen i Hedmark, foretar seg stadig ting som bygger opp om statens politikk om å holde bestanden i Norge nede på slikt et patetisk lavt nivå. Olof Liberg, for eksempel, har gjentatte ganger vitnet i retten til inntekt for Statens syn i ulverettssaker. Han har også introdusert i Borgarting Lagmannsrett en dårlig og upassende modell til støtte for Statens påstander. Det er heller ikke første gang flere av disse forskerne har gjort seg bemerket med innspill til forvaltningen utenfor deres kompetanseområde. Se for eksempel Liberg et al. 2013, hvor de har tatt på seg å selge inn idéen om at 270 individer er nok til å ha en gunstig bevaringssituasjon, og at situasjonen for ulv i Sverige allerede da var "gunstig"⁹⁹.

Det hevdes også, fra noen av disse rapportene, at å få inn nye immigranter er viktigere enn bestandsstørrelsen per se (Liberg og Sand 2012¹⁰⁰). Denne uttalelsen tas også til inntekt for Statens syn i stadige rettssaker. Det sies å være en felles oppfatning om at det er viktigere å løse problemet med genetisk mangfold, enn å opprettholde et gitt antall ulv. Vi kan jo skjønne hvor en slik uttalelse kommer fra, men det fremstår som ganske meningsløst å gjøre en slik sammenligning når bestandsstørrelsen er noe man har en viss kontroll

på, mens innvandringstakten ikke er det. Og uansett er det ikke enten eller men begge deler. Disse tingene henger sammen—antall ulv og det genetiske mangfoldet. Forøvrig gjør man svært lite for å bedre overlevelsen av ulver som prøver å komme seg gjennom reinbeiteområdene i nord. Man kunne også gjort vesentlig mer for å bedre overlevelsen av etterkommere av genetisk viktige ulver. Skulle man hatt sitt på det tørre når man hevder at innvandringsraten er viktigere burde man gjort vesentlig mer for å bedre nettopp innvandringsraten.

Man må huske at en "levedyktig bestand" er et absolutt minimum! (For en "minste levedyktige bestand" skal man bare tilfredsstille et relativt liberal sannsynlighet for at arten ikke skal dø ut i løpet av en spesifisert tidsperiode. En "levedyktig bestand" er altså bare et probabilistisk fenomen. Også en "levedyktig bestand" vil ha en viss sannsynlighet for å dø ut. Det er ikke nødvendigvis noen skarp grense.) Er det virkelig for mye å be om at man har en levedyktig bestand på hver side av grensen, slik man gjerne tar for gitt for arter som ikke er store rovdyr? Tenk om man skulle ha som målsetning for mennesker at bestandsstørrelsen bare skulle være så stor at sannsynligheten for utdøelse i løpet av 100 år ikke skulle overskride 10 prosent... Eller om man skulle gjøre det for villrein, eller elg. Når Staten vinner slike saker så betyr det altså at de får medhold i at det er umulig å tenke seg at Norge skal ha en levedyktig bestand av ulv (eventuelt supplert med innvandrere fra Russland/Finland), slik vi har for andre arter som ikke er truet. Det betyr også at man mener det er akseptabelt å aktivt forfølge og drepe individer av en kritisk utryddelsestruet bestand, og å aktivt holde den nede på et nivå hvor den ikke kommer ut av denne tilstanden—og kanskje dør ut på sikt.

Man fører en forfeilet politikk når man må drive med slik detaljkartlegging, og individbasert forvaltning, fordi man driver på slik et absolutt minimum (og egentlig langt under et absolutt minimum). Så hele Skandulvs aktivitet burde egentlig være unødvendig, hvis man bare la bestandsstørrelsen på et mer akseptabelt nivå.

UHELDIG ROLLE

Hvordan skal vi få til en faglig forvaltning når såkalte forskere stadig vekker deltaker i slike workshops etc. uten å kjenne sine egne begrensninger? Og hvorfor stiller de i det hele tatt opp i slike oppdrag som ligger utenfor deres spisskompetanse? Trenger de pengene så sårt, eller lar de seg bare smigre av å bli spurt?

Foto: Kjartan Trana.

Disse forskerne skjønner ikke hvor dårlige og upassende disse modellene er for formålet de brukes til av forvaltningen, ei heller behovet for å presisere overfor forvaltningen disse modellenes begrensninger. Vi trenger ikke flere forskere til å uttale seg utenfor sitt kompetanseområde og skape et feilaktig inntrykk hos ansatte i direktoratet og departementet, og dermed i samfunnet forøvrig.

Det som trengs er ordentlige populasjonsdynamikere og populasjonsgenetikere til å forklare Stortinget (og dermed også departementet og direktoratet) hvordan stortingets rovviltforlik (bestandsmålet) nærmest dømmer bestanden til utryddelse på sikt, og dermed er en ren utryddelsespolitikk (hvilket er i strid med norsk lov).

Det ble sagt i Høyesterett at ulvepolitikken er et særtilfelle... Det er jo nettopp kjernen i hele ulvesaken, og grunnen til at aksjoner og rettssaker stadig komme opp, nemlig at norsk behandling av ulven er så grotesk at den mangler sidestykke i verden.

Rapporten snakker om "Denne uoverensstemmelsen mellom den biologiske virkeligheten (grenseoverskridende bestander) og den juridiske virkeligheten". **Det hadde ikke behøvd å være noen uoverensstemmelse.**

Den biologiske virkeligheten er at Norge har en ulvebestand og Østerdalen har en ulvebestand, og Aurskog kommune har en ulvebestand.

Utifra forfatterens tankegang, kunne man like gjerne si at den "sørskandinaviske" bestanden ikke er en "egen delbestand". Mengden vandring mellom bestander og delbestander er et kontinuum, ikke et enten eller hvor man under en gitt mengde kan snakke om en egen bestand og over en gitt mengde ikke kan gjøre det.

Man har jo et *bestandsmål* for Norge—dessverre—så da må man vel også ha en bestand å snakke om...

Forskning vil alltid være "a work in progress", og best tilgjengelige kunnskap til en gitt tid, men når man kan peke på grunner til at det man har ikke er konservativt så må man bygge inn ekstra sikkerhetsmarginer når man står overfor et spørsmål i praktisk anvendelse. For å få politikere, byråkrater og jurister til å forstå, så må fagfolk være eksplisitte om begrensningene og spesifisere hva det kan brukes til og hvordan det ikke kan brukes.

Siden forvaltningen ikke selv har den faglige kompetansen til å forstå stort av denne materien, ligger det et tungt ansvar på forskere å si

► Forskere hjelper politikere og byråkrater å drepe ulver.

uttrykkelig, i klartekst, hva begrensningene innbakt i deres uttalelser og analyser er, og hvordan disse kan brukes og hvordan de ikke kan brukes. Alt annet er en utilgivelig naivitet om hvordan forvaltningen stadig misbruker og feiltolker slike uttalelser, og bruker dem på måter som er aldeles upassende.

Det finnes ingen grunn til å holde stadige workshops eller paneler med folk som ikke er eksperter på dette. Man skulle tro at forskere hadde nok vett til å ikke stille opp på, og å uttale seg om, ting de ikke har greie på. Det at du jobber med ulv gjør deg ikke uten videre til en ekspert på populasjonsdynamikk eller populasjonsgenetikk eller levedyktighetsanalyser eller simuleringsmodeller. Vi trenger ikke biologer til å gjøre aktiv skade på det biologiske mangfoldet. Det er ille nok at byråkraterne i Miljødirektoratet gjør det.

Jeg ville be forfatterne av workshop-rapporten om å gjøre hva de kan for å bøte på skadene de har gjort med denne uttalelsen.

REFERANSER

¹ Eriksen A, Willebrand MH, Zimmermann B et al. 2020. Assessment of the Norwegian part of the Scandinavian wolf population, phase 1. Workshop Summary. Høyskolen i Innlandet, Tidsskriftserien 19. [URL: <https://tinyurl.com/zb35hdta>]

² Innst. 257 L (2016–2017): Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om Endringer i naturmangfoldloven (felling av ulv m.m.). [URL: <https://tinyurl.com/2hcb52dm>]

³ Burkey TV 2019. Bestandens overlevelse for dummes... [URL: <https://tinyurl.com/ywye7c6f>]

⁴ Hatlevik SE 2020. Forskere synes faglig gjennomgang av levedyktighet for norsk ulvebestand er meningsløs. Folkeaksjonen Ny Rovdyrpolitikk. [URL: <https://tinyurl.com/uffcvdd9>]

⁵ Bull J, Nilsen EB, Mysterud A, Milner-Gulland EJ 2009. Survival on the Border: A Population Model to Evaluate Management Options for Norway's Wolves *Canis lupus*. Wildlife Biology, 15(4) : 412-424. [URL: <https://tinyurl.com/j43ed5p3>]

⁶ Norges Høyesterett 2021. Dom avsagt 26. mars 2021 av Høyesterett (HR-2021-662-A, (sak nr. 20-055609SIV-HRET)). [URL: <https://tinyurl.com/3nm9m5e7>]

⁷ Burkey TV 2020. Fortsatt ingen tilfredsstillende vurdering om "uttaket" truer ulvebestandens overlevelse. Våre Rovdyr 1/2020: 4-13. [URL: <https://tinyurl.com/ctf8yyz2>]

⁸ Burkey TV 2021. Critique of Swedish FCS assessments. [URL: <https://tinyurl.com/eah4w784>]

⁹ Liberg O, Sand H, Andrén H et al. 2013. Brev til Till Naturvårdsverket, Stockholm. [URL: <https://tinyurl.com/3a8cajfc>]

¹⁰ Liberg O og Sand H 2012. Genetic aspects on the viability of the Scandinavian wolf population: A report from SKANDULV. Swedish University of Agricultural Sciences. [URL: <https://tinyurl.com/stcthdh3>]

Foto:
Arne Flor.

SPORINGSTUR 2022

Vi planlegger å gjennomføre sporingsturen fra Haugen i Julussdalen i Åmot, og håper at mange tar turen. Om det er godt med snø, så vil vi bruke ski til å komme oss fram. Vi er avhengig av å ha gode nok sporingsforhold slik at vi kan finne ferske spor, og at flokkene i området fortsatt er intakte. Vi pleier å starte turen kl. 10 og bruker hele dagen til sporing og bålhygge.

Dette er en tur som egner seg godt for voksne og barn. Tempoet er ikke høyt, da vi hele tiden prøver å legge merke til spor tegn på hele turen. Det er greit at du har gått på ski før, men du trenger ikke å være noen ekspert på skigåing for å være med. Ha med tursekk med drikke og litt turmat, ellers så vil vi stille med pølser til bålet.

Tidspunkt: Lørdag 26. februar 2022.

Vi håper at mange har mulighet til igjen å delta på vinterens store begivenhet!

Påmelding gjøres ved å sende mail til: fvr@fvr.no

Hilsen alle oss i Foreningen Våre Rovdyr

ROVFUGLMOTTAKET

Foto:
Kari Grenaker.

NYTT FRA ROVFUGLMOTTAKET

AV GEIR SJØLI

Den 16. april ble en musvåk funnet i veikanten ved Funnefoss i Nes. Damen som fant våken tok fuglen i et pledd og satte den i bilen. Dette var en stor flott hunn som ikke hadde synlige skader, men hadde nok fått en smell i trafikken. Allerede neste dag spiste den selv og kom raskt i form. Etter bare 5 dager fant vi ingen grunn til å holde henne lenger og hun fløy raskt til skogs.

Den 25. juli kom ei dame helt fra Magnor med en tårnfalk. Dette viste seg å være en ikke flygedyktig unge. Som regel skal man ikke røre fugleunger, men denne satt midt i veien omringet av skjærer som nok hadde kverket ungen. Heldigvis var den ikke skadet og spiste godt selv av daggamle kyllinger. Allerede etter 10 dager var den fullt ut flygedyktig. Da ble den hentet og sluppet på funnstedet. Vi får håpe den fikk kontakt med foreldrene slik at den fikk nødvendig opplæring. Vi blir ofte imponert over den omsorg og interesse mange viser, selv om vi avviser duer, troster og måkeunger.

Den 12. september kom en musvåk fra Hurdal. Også denne ble funnet i veikanten. Det var en hann som ikke hadde synlige skader, men var svært lett og tufsete. Vi begynte tvangsføring med pipette og eggeplomme, deretter små kyllingbiter. Etter få dager tok den mat fra hånden og hadde stor appetitt. Denne fuglen er svært rolig, faktisk flyr den selv opp på skulderen når jeg kommer med mat. Når dette skrives 24. september har den

snart normalvekt og kan slippes om få dager. Vi kommer til å savne denne fuglen som faktisk virker tam, uten noen aggresjon.

I høst har vi også fått inn to unge hønsehauker, begge med alvorlig vingebrudd. De ble avlivet av veterinær etter røntgen. Den ene hadde 4 haggel i kroppen. Dette vil lokalavisa lage en sak på, og vi får også en kommentar fra politiet. Det er tydeligvis våpen på avveier.

Rovfuglmottaket vårt er nå godkjent av mattilsynet som sammen med viltforvalteren hos statsforvalteren i Oslo Viken var på tilsyn i april, på grunn av at det er nå blitt på strengere regler for å ta hånd om skadet vilt slik at ikke ukyndige driver med dette. Foreningen mottar årlig støtte fra Viltforvalteren.

Foto:
Marius Sjøli.

Foto: Kjartan Trana.

ROVDYRGLÉDER

DAGLIG LEDER, ALETTE SANDVIK

Mange opplever det som helt umulig å kombinere ordet rovdyr med noe positivt. Et raskt søk på nettet etter artikler om rovdyr bekrefter også at media er med på å opprettholde et svært negativt bilde på disse dyrene. Ord som rovdryfrykt, rovdrykonflikt, rovdrydrap, rovdryfare og rovdry som lystmordere florerer. Det er en stor overvekt av ord der rovdry er beskrevet på en negativ måte. For det er frykt som selger, det er frykt som får oss til å stoppe opp og det er frykt som dreper.

Å se det gode i rovdryene er sjelden kost i det norske mediebildet. Bilder av søte lam som er spist på av blodtørstige rovdry er det som oftest presenteres. At vi selv skal lage lammerull og koteletter av dem, er ikke så nøye. At det er økonomi og eierskap til natur som ligger bak, det er heller ikke så viktig. Vi

må for all del heller ikke snakke om at vi selv kaster mye av kjøttet som vi kjøper.

For meg som naturviter, bygdemenneske og fjellfant så har rovdryene aldri gitt noe annet enn glede. Å tusle rundt i en skog med spor etter bjørn, eller å sitte i svarteste natta mens ulven uler, det er noe av det som virkelig

...det er utvilsomt en svært stor verdi for mange bare å vite at vi har store rovdry i naturen vår. For ikke å snakke om den viktige økologiske rollen de har.

gjør livet til et spennende eventyr. En vill og levende natur, helhet og intakte økosystemer er ord som klinger godt i mine ører.

Vi lever i et land der vi kan velge å se ting fra flere sider. Vi er ikke så fattige at vi er tvunget til å drive rovdryft på naturen. Vi har også mer enn nok kunnskap til å forstå at det er dumt å utrydde arter og behandle de andre dyrene dårlig. Vi kan faktisk fylle livene våre med tusen ting og tusen tanker. Vi kan velge frykten, det samme gamle mønsteret – eller vi kan komme oss ut i naturen, se sola glimre mellom greiner i skogen, gå oss klare og tomme, sette oss ned ved en klukkende bekk og utfordre oss selv og tankene. Sovne med den gode følelsen i kroppen og roen fra skogen i sjela.

Du kan forandre en grå dag til et eventyr. Du kan selv endre høstvindens uling til den vakreste sang, regn til livgivende dråper, og rovdry til spennende medskapninger.

De gangene jeg har møtt på noen av de store rovdryene i naturen, så har det vært med stor ærefrykt og glede. Aldri frykt eller angst. Nærmest var jeg en gang langt inne i de finske skoger i en liten plankebu for naturfotografer. Jeg kunne høre pusten til den store bjørnen utenfor i det mørket senket seg. Kameraet var for lenge lagt vekk og spenningen over å endelig være så nærme et av de store rovdryene var til å ta og føle på.

Jeg har også opplevd ville bjørner i

kamuflasjetelt i Sverige. De stundene der man kommer støyende inn i en skog, setter opp telt og faller til ro sammen med høstblader og rolige meiser er helt ubeskrivelig. Etter noen timer i ro er man i ett med alt og kan kjenne rytmen til naturen rundt. Når det da kommer en bjørn rolig, men vaksomt forbi på vei til et nedlagt bytte så er det en følelse som ikke kan erstattes av noe.

Jeg blir ofte sittende og lure på om både trær og fugler faller tilbake til sin vanlige væren når jeg roer meg, eller om det bare er inni meg endringen skjer?

Det er ubeskrivelig vakkert å møte et stort dyr i skogen på denne måten, om det er elg, ulv, bjørn, jerv eller gaupe. De kommer snikende, helt lydløst ut av skogen og inn i vår tilværelse for noen få minutter. Helt ufarlig for oss mennesker når vi møter dem på denne måten, med respekt og forsiktighet.

Vi må slutte å spørre hva vi skal med bjørn og hva ulven er godt for. De gir jo ingen økonomisk gevinst sier noen. Nei, men det er utvilsomt en svært stor verdi for mange bare å vite at vi har store rovdry i naturen vår. For ikke å snakke om den viktige økologiske rollen de har.

Når vi får møte disse store rovdryene i naturen, da er det som om vi settes fri fra alt skal ha en hensikt. Vi bare er. Vi er også slik vi var en gang, ville og en del av naturen.

MILJØKRIMINALITET I LIERNE OG SNÅSA

AV JOHAN STORM NIELSEN

Den 25.05 2020 ble 4 bjørner drevet med snøskuter og muligens med helikopter fra Hestkjølen i Lierne nasjonalpark, 333 km², over på svensk side hvor svenske samer stod klar og skjøt dem et par hundre meter inne på svensk side. Dette var en voksen binne med reg.nr. M 524425, en ung binne med nr. M 524426, en ung binne nr. M 524427 og en voksen binne med registreringsnummer M 524428.

Dagen etter den 26.05 ble igjen 4 bjørner drevet på samme måten over på svensk side fra Gjevsjøen og fra Blåfjella-Skjækerfjella nasjonalpark på Snåsa, 1924 km². De svenske samene stod igjen klar til å skyte på lovlig vis. Dette var en voksen en ung binne nr 52415, en ung han nr. 524416, en voksen binne nr. 524417 og en voksen binne med nr. 524418.

Altså antagelig 8 bjørner skutt, som omsider kunne vært med på å oppfylle bestandsmålene i Midt-Norge. Det må det åpenbart ha vært et samarbeid mellom de norske og svenske samer for å forhindre måloppfyllelsen for den norske bjørnestammen. Statsforvalteren bekrefter at de kjenner til saken og at de har vært i kontakt med de svenske forvaltningsmyndigheter. Mer får FVR ikke vite av dem. Saken er henlagt av politiet da det ikke lykkes å fremskaffe sannsynlige fellende bevis. Når så mange norske fredete bjørner er skutt i løpet av to dager burde det ikke da være nærliggende for Statsforvalteren å anke henleggelsen, eller i det minste omtale den offentlig?

I samtale med SNO's representant i Lierne, Tore Solstad, så opplyser han at Lensstyrelsen i Sverige har delegert skydsjakten på bjørn til samene i området.

De ser ut til å ha samarbeidet med samene i Luru reinbeitedistrikt i Snåsa forteller han. Da dette skjedde var SNO ute om natten før, for å følge med. De fant hi til bjørnene på norsk side og de fulgte snøskutersporene til jegerne. Dette er meget store ubebodde områder som spesielt i overgangen mellom vår og sommer er vanskelig å ferdes i og føre tilsyn med, noe alle er klar over, og tydeligvis vet å utnytte. Å se snøskuterspor forfølge jerv og bjørnespor i disse nasjonalparkene er ikke uvanlig, noe jeg selv har opplevd.

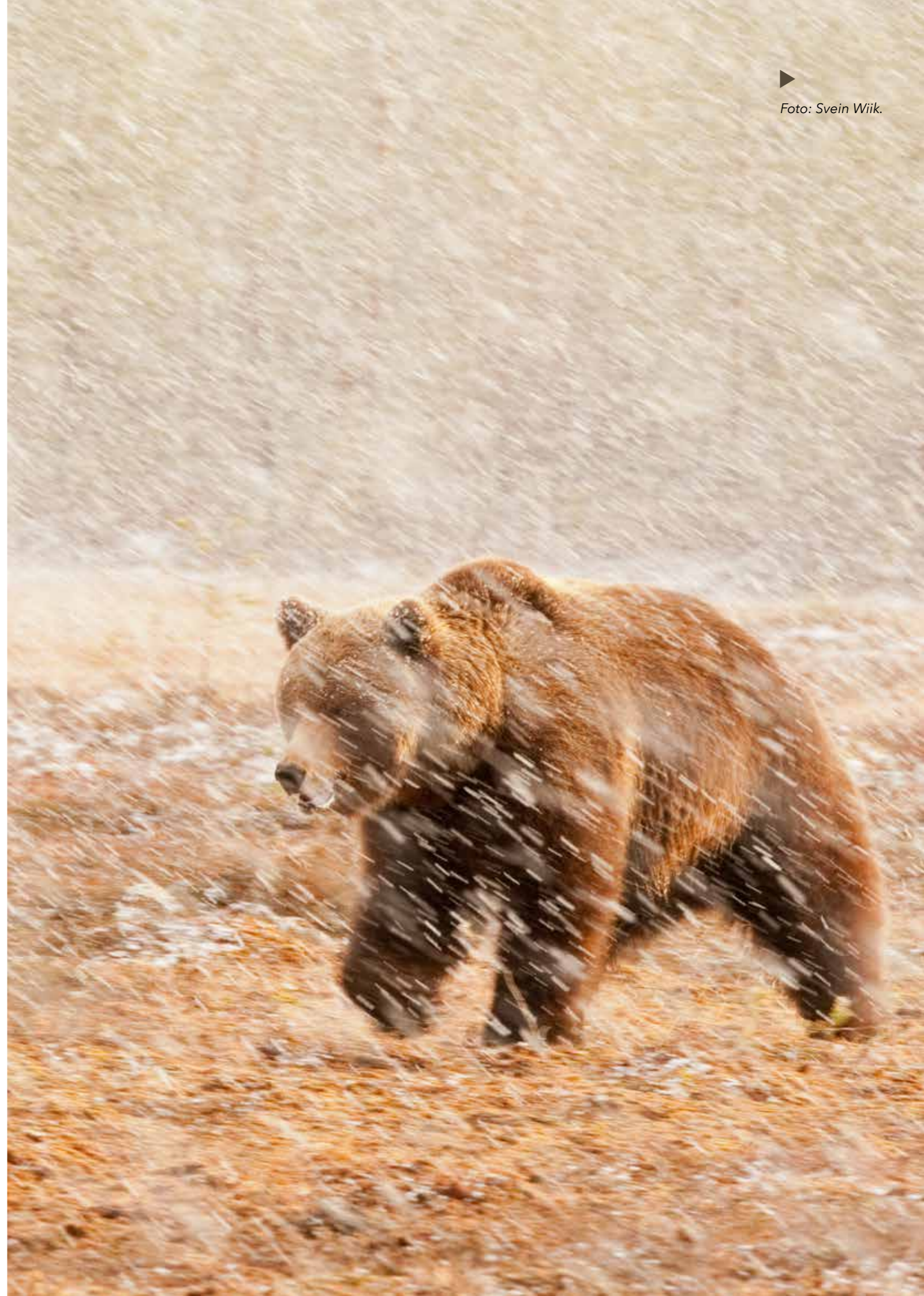
Luru reinbeitedistrikt i Snåsa søkte uken før dette skjedde om forebyggende bjørnefelling. Søkningen ble avslått. Det har de åpenbart ikke tålt og der med tatt saken i egne hender og bevist gått til dette lovbruddet.

Litt av forklaringen kan være at den svenske bjørnebestanden er svært mye større enn den norske og vi får kontinuerlig og naturlig nok innvandring derifra.

Kun 5 % av påståtte reintap er muligens forårsaket av bjørn i 2020

Hvordan kunne dette skje? Hvem har snakket med hvem? Flere må ha vist noe og flere ha snudd seg bort. Det ser ikke ut til at noen med næringsinteresser i området, eller andre, har villet gi politiet fellende opplysninger, om de har hatt det. For en som har brukt disse utmarksområdene i over 50 år er det overhode ingen grund til forbauselse.

Antagelig ble altså 8 bjørner drept, takket være ulovlig driving over på svensk side uten at det får konsekvenser for noen.

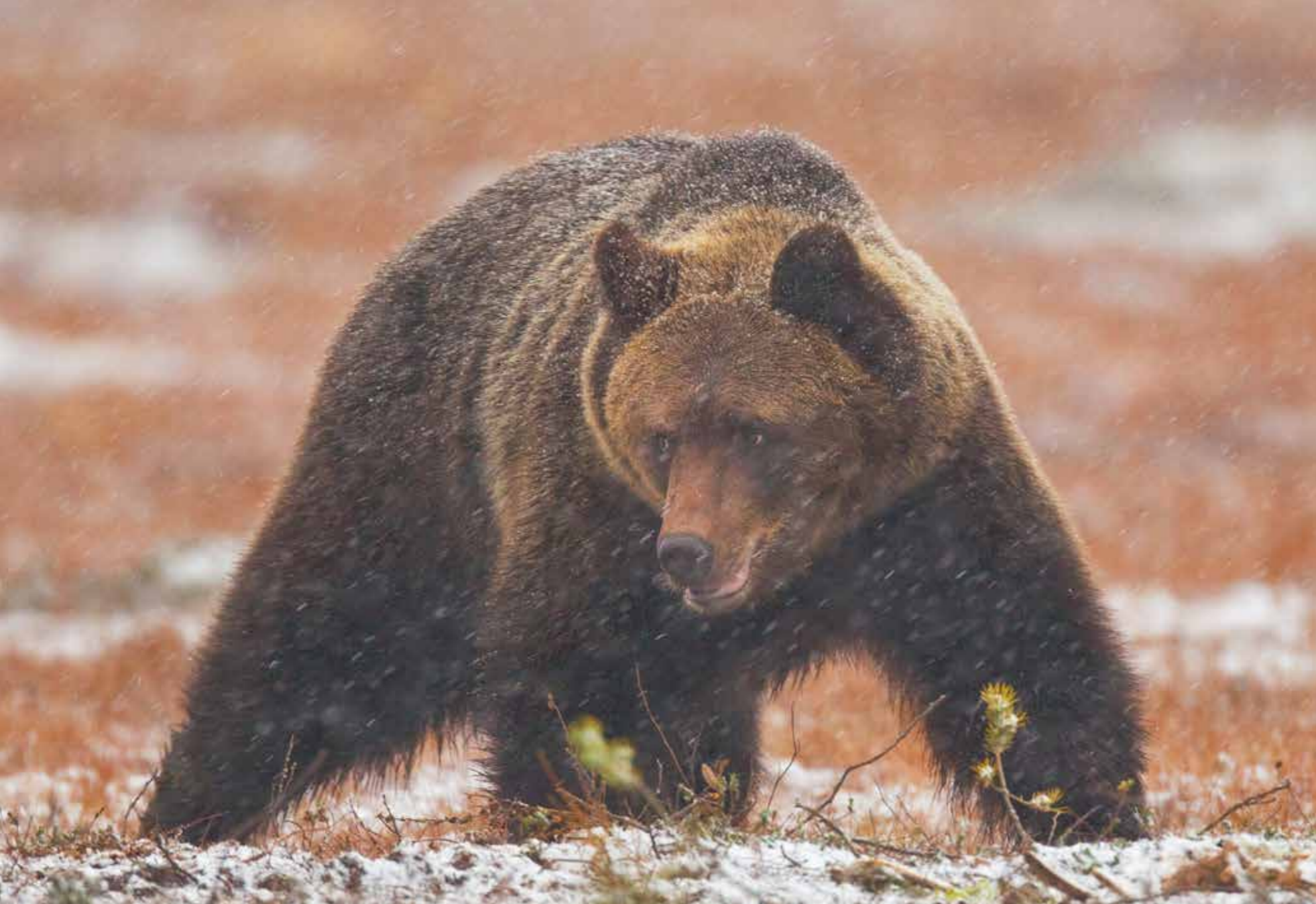

Foto: Svein Wiik.

**Folk fra samme bygd, samme lokal-
miljø, venner og bekjente kan ikke
settes til å kontrollere hverandre
slik det skjer gjennom Fjellstyrene,
rovviltkontakter og delvis gjennom
SNO.**

Gjerningsmennene slipper utrolig nok unna. Noe som gjør at de med all sannsynlighet vil prøve seg på nytt.

Det er ikke første gang de prøver seg på noe slikt. For en del år siden ble det fra Lierne organisert manngard med folk som kom kjørende i buss fra andre steder i Namdalen, for å drive bjørn over på svensk side når bjørnejakten foregikk der. På tross av at disse antagelig 8 bjørnene ble skutt i mai gav Statsforvalteren fellingstillatelse på to bjørner i Namdalen i juni etter intens argumentering, som vanlig godt markedsført av lokalavisene.

Statsforvalteren ser ut til å ha tolket Naturmangfoldloven ganske så selektivt når måloppnåelsen for bjørnebestanden kommer i andre rekke. Skal ikke naturmangfoldloven

ha fortrinnsrett eller i hver fald sidestilles med de beiteberettigetes interesser? En slik forvaltning er også med å forhindre helt nødvendig omstilling av de mest skadeutsatte sauebesetningene.

Alle berørte parter, de som skal kontrolleres og de som blir kontrollert er oftest fra samme bygd. Alle kjenner alle, og alle vil helst ha fred og ro osv. Unntak er de politifolkene fra Steinkjer som har ansvaret for å etterforske miljøkriminaliteten, og som gjennom denne saken viser at det åpenbart trengs større ressurser for å forhindre mer miljøkriminalitet slik at Stortingets miljøpolitikk kan bli gjennomført og slik et stort flertall av det norske folk vil. Folk fra samme bygd, samme lokal- miljø, venner og bekjente kan ikke settes til å kontrollere hverandre slik det skjer gjen-

nom Fjellstyrene, rovviltkontakter og delvis gjennom SNO. Derfor får vi lett slike situasjoner som beskrevet. Dette viser også dilemmaet for utmarkstilsynet. Jo nærmere en bor områdene jo lettere og mer rasjonelt er det å komme en seg ut på kontroll, men jo lettere blir en også sett av de som har interesse av ikke å bli kontrollert, som da kan ta sine forhåndsregler. Miljøkriminelle slipper for lett unna.

Statens naturoppsyn SNO er åpenbart sterkt underbemannet, i hvert fall i nasjonalparkene i Trøndelag og Nordland. Der er det en uttalt målsetting i nasjonalparkforvaltningen at de ikke skal stimulere til økt trafikk fra utenforstående, fjelloppsynsmann i Børgefjell nasjonalpark Per Lorentzen september 2020. Det er mange som ikke vil bli sett i kortene. Det er

en medvirkende årsak til at det er så vanskelig å få innsyn i forvaltningen for utenforstående, spesielt vinterstid hvor bare reindriften, eierne av de to fjellgårdene og offentlig tilsyn har tillatelse til å bruke snøskuter. Om en ikke vil legge ut på en flere dagers skitur med telt og sovepose.

Samene blir konsekvent skjermet for innsyn og kritikk. Nesten alle ser ut til å ha berøringsangst.

SENTERPARTIETS ROVVILTPOLITIKK

AV PAUL GRANBERG

«Snik-utvidelse av ulvesona, – beiteprioritert område, – hastebehandling i Stortinget», ble det skreket fra Senterpartiets (Sp) stortingsrepresentanter før jul! Saken var den at rovviltnebdene midlertidig hadde unntatt et mindre område fra lisensjakten på ulv, for å hindre at et ulvepar som blir betraktet som viktig for den genetiske tilstand hos vår fåtallige ulveforekomst, ble skutt.

Hva var det så som hastet så voldsomt med dette, slik at det betinget en hastebehandling i Stortinget? Vel, lisensjakten begynte den 1. januar, men den varte jo i fem måneder. Kanskje det var beleilig at stortingsflertallet ikke fikk anledning til å sette seg grundig inn i saken?

Disse dyrene hadde sitt kjerneområde innenfor det militære skyte- og øvingsområdet (Regionfelt Østlandet) som i sin helhet ligger innenfor ulvesonen og hvor det ikke skal forekomme frittgående husdyr. Men ulveparet gjorde enkelte streifturer inn i det som betegnes som blå sone. Det var altså ikke beiteprioritert område. Sp gav dermed en direkte feil informasjon!

Rovviltnebdene gjorde samtidig vedtak om uttak av flere familiegrupper innenfor ulvesona. Kan ikke det like gjerne kalles en «snik-innskrenking» av ulvesona? Burde ikke det ha vært en meget brukbar politisk «hestehandel» for Sp? Nei, Sp har alltid hatt full utryddelse av ulv som målsetning.

Derfor er intet kompromiss godt nok for Sp. Det skader ikke her å minne om at det var landbrukets organisasjoner som ville opprette rovdyrsoner. De skulle tjene til å sikre reproduksjonen i rovdyrbestandene.

Allerede først på 1970-tallet ble det «tisket» i offentlige korridorer om at ulven kunne man bare «forvalte bort», om den ble fredet! Hva får egentlig Stortinget til å hastebehandle en fillesak som denne? Er ikke dette egentlig en ren forvaltningssak, innenfor det lovverk som Stortinget har gitt. Man skulle nesten tro at det var viktigere å bli kvitt disse to dyrene, enn en pandemi som truer liv og helse for mennesker i hele samfunnet!

Så vidt meg bekjent, er Norge det eneste land i hele den siviliserte verden som i dag har et politisk parti i sin nasjonalforsamling som har som målsetting å utrydde en opprinnelig dyreart fra landets fauna. Det bør kanskje være av de ting både andre politikere og velgerne tenker nøye over.

Foto: Arne Nævrå

FORENINGEN VÅRE ROVDYR

Postboks 195
2151 Årnes
E-post: fvr@fvr.no
Web: rovdyrene.no
FVR@FVR.NO

STYRELEDER

Tor Arild Esperås
te@fvr.no / 413 89 190

STYREMEDLEM OG KASSERER

Morten Ree
mr@fvr.no / 481 77 973

STYREMEDLEMMER

Toril Andresen
ta@fvr.no / 924 32 146

Erling Mømb
em@fvr.no / 416 17 110

Christin Valsjø
cv@fvr.no / 905 39 583

Björg Eva Öhlin
bo@fvr.no

VARAREPRESENTANTER

Anders Enberget
ae@fvr.no

May Britt Trydal
mbt@fvr.no

Tom Olav Trydal
tt@fvr.no

Tage Vedal
tv@fvr.no

DRIFTSKONSULENT

Geir Sjøli
gs@fvr.no

FAGKONSULENT

Arne Flor
af@fvr.no

DAGLIG LEDER

Alette Sandvik
as@fvr.no

RÅDGIVER

Ingvild Elise Ihle
ii@fvr.no

FORENINGENS FORMÅL

Foreningens formål er:

- å arbeide for at alle norske og felles nordiske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander.
- å arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse.
- å spre faktaunderbygd og vitenskapelig informasjon til massemedia og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdyrenes rolle i naturen og deres behov for høvelige biotoper.
- å støtte forskning om norske og felles nordiske rovpattedyr og rovfugler.
- når det gjelder jakt, skadefelling/uttak og fangst, å arbeide for at det tas hensyn til
  - artenes bestandssituasjoner
  - de respektive artenes yngletid
  - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
  - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- å være aktive på lokalplanet, på landsbasis og internasjonalt.
- å samarbeide med lokale og statlige myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner om å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og å finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.
- å samarbeide med andre tilsvarende organisasjoner i Norge i saker hvor det er fordelaktig med felles samarbeid for å styrke måloppnåelsen til foreningen.
- å samarbeide med tilsvarende organisasjoner i de øvrige nordiske land, spesielt med foreningens svenske søsterorganisasjon, Svenska Rovdjursforeningen.

BIDRAG TIL FVR

Foreningen Våre Rovdyr er godkjent under ordningen med gaver til frivillige organisasjoner. Det betyr at du er fradragsberettiget for gavebeløp fra og med 500 kr til og med 50.000 kr, enten det gis til Ulvefondet, som ordinær gave eller begge deler. Fradragsretten gjelder ikke medlemskontingenten.

Om du ønsker at gavebeløpet skal innrapporteres til ligningsmyndighetene trenger vi ditt personnummer. Opplysninger kan sendes til daglig leder ved mailadresse as@fvr.no

Vi har nå opprettet et kontingentsystem, som er oppgitt på medlemsfakturaen også, at du kan betale et større beløp enn det som er oppgitt og sum over medlemskontingenten vil anses som en gave til vårt arbeid. Hjertelig takk for alle bidrag.

KONTINGENTSATSER

Ordinær medlem	kr 300,-
Ordinær medlem + familiemedlem(mer).....	kr 400,-
Juniormedlem (under 18 år)	kr 100,-
Bedriftsmedlem	kr 1000,-

Medlemskap inkluderer alle årlige utgitte hefter av *Våre Rovdyr*.
Kun abonnement på *Våre Rovdyr* ..... kr 400,-
Medlemskontingentkontr: 2801.46.63616

Member/subscription abroad: NOK 400,-
Sparebanken Sor, Arendal, Norway
SWIFT/BIC-code: SPSONO22
IBAN-number: NO0728014663616

ULVEFONDET

Kontr. 2800 10 08317

Ulfefondet støtter forskning, infoarbeid og prosjekter for å redde ulven i Norge. Gi ditt bidrag til Ulvefondet i dag!

ROVDYRENE.NO

facebook.com/rovdylene

[instagram: foreningen_vaare_rovdyr](https://instagram.com/foreningen_vaare_rovdyr)

twitter.com/rovdylene